Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди
Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 260 (10552) | 1977 чылдың ноябрь 3, четверг | 1925 чылдан үнүп эгелээн | Өртээ 2 көп.

Бистиң өндүр улуг партиявыс — Ленинниң партиязы делгерезин!

Коммунизмниң тиилелгезинче бурунгаар!

ЧУРУКТА: Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 60 чылынга холбаштыр СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң болгаш РСФСР-ниң Дээди Совединиң дүүн Москвага, Кремльдиң Съездилер ордузунга болган байырлыг хуралының үези. (СЭТА). (ЧУРУКТУ фототелеграф-биле алган).

ЛЕНИННИҢ ТУГУНУҢ АДАА-БИЛЕ — КОММУНИЗМНИҢ ТИИЛЕЛГЕЗИНЧЕ

Кремльдиң Съездилер ордузунга байырлыг хурал

Октябрьның тугу бомбүрзектиң кырынга алды он чылда тиилелгелиг киискип келген. Кижи төрелгетенниң төөгүзүнге ленинчи партияның удуртулгазы-биле тиилээн Октябрьның социалистиг Улуг революциязы ышкаш шак ындыг кайгамчык улуг рольду чаңгыс-даа болуушкун ойнаваан. Ол ёзулуг социал депшилгениң бедииниче оруктү, коммунизмче оруктү улустарга ажыдып берген.

Улуг Октябрьның Төрээн чурту—Советтер чурту—Чер кырынга бир дугаарында сайзыраңгай социализмниң ниитилелин тургускан. Алды он чылдың алдарлыг түңнелдери чоокта чаа хүлээп алган ССРЭ Конституциязында — Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң Үндезин Хоойлузунда быжыглаттынган.

Совет кижилерниң демдеглеп турары бо алдарлыг юбилейниң бүдүрген үүле-херектери шынап-ла кедергей улуг. Миллион-миллион ажылчы чоннар СЭКП-ниң XXV съездиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга чедиишкинниг боттандырары дээш социалистиг чарышты калбартпышаан, бүгү күштерин, энергиязын социалистиг Ада-чуртунуң улам шапкыы чечектелиишкининче, оон күчү-шыдалын өстүрериниче, чоннуң чаагай амыдыралын бедидериниче угландырып турар.

СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң болгаш РСФСР-ниң Дээди Совединиң Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 60 чыл оюнга тураскааткан байырлыг хуралының киржикчилери бистиң чуртувустуң эртенгиниң оруу дээш чоргааралдың сеткил-сагыжы хайныккан ноябрь 2-де Кремльдиң Съездилер ордузунга чыглып келген. Залда—СЭКП ТК-ның кежигүннери болгаш кежигүнүнге кандидаттары, СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының кежигүннери, ССРЭ-ниң болгаш РСФСР-ниң Дээди Советтериниң депутаттары, партияның хоочуннары, Октябрь революциязының, хамааты болгаш Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилери, пайысылалдың болгаш Москва чоогунуң ат-сураглыг кижилери, Совет Армияның болгаш Флоттуң дайынчылары, эртемниң, литератураның болгаш уран-чүүлдүң ажылдакчылары, хөй-ниити организацияларының төлээлекчилери, Совет күрүнениң 60 чыл оюн байырлаары-биле бистиң чуртувуста чедип келген даштыкы аалчылар.

Эртенгиниң он шак. Эштер **Л. И. Брежнев, Ю. В. Андропов, В. В. Гришин, А. А. Громыко, А. П. Кириленко, А. Н. Косыгин, Ф. Д. Кулаков, Д. А. Кунаев, К. Т. Мазуров, А. Я. Пельше, Г. В. Романов, М. А. Суслов, Д. Ф. Устинов, В. В. Щербицкий, Г. А. Алиев, П. Н. Демичев, В. В. Кузнецов, П. М. Машеров, Б. Н. Пономарев, Ш. Р. Рашидов, М. С. Соломенцев, К. У. Черненко, И. В. Капитонов, В. Н. Долгих, М. В. Зимянин, Я. П. Рябов, К. В. Русаков** оларны чыылганнар бут кырынга туруп, диңмиттиг, үргүлчүледиг адыш часкаашкыны-биле уткаан.

Эвилелдешкен республикаларның компартиялар ТК-ларының бирги секретарьлары, эвилелдешкен республикаларның Дээди Советтериниң Президиумнарының Даргалары болгаш Министрлер Чөвүлелдериниң Даргалары, партияның хоочуннары, үлетпүрнүң болгаш көдээ ажыл-агыйның мурнакчылары, эртемниң болгаш культураның көскү ажылдакчылары, совет шериг начальниктери, космонавтылар, хөй-ниити организацияларының удуртукчулары база-ла байырлыг хуралдың президиумунда.

Социалистиг чурттарның партия-чазак делегацияларының баштыңнары, коммунистиг болгаш ажылчын партияларның удуртукчулары, Совет Эвилели-биле найыралдыг күрүнелерниң делегацияларының баштыңнары, национал-хосталгалыг шимчээшкиннерниң болгаш организацияларның төлээлекчилери база-ла ында.

Байырлыг хуралды СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары **М. А. Суслов ажыткан.**

Эш М. А. СУСЛОВТУҢ эге сөзү

Эргим эштер!

Хүндүлүг даштыкы аалчылар!

Совет кижилерниң болгаш бүгү делегейниң ажылчы чоннарының улуг база өөрүшкүлүг байырлалы—Октябрьның социалистиг Улуг революциязының алдан чыл оюн байырлалдыы-биле демдеглээр дээш бистер бөгүн мында чыглып келген бис. **(Адыш часкаашкыны).**

1917 чылдың Октябрь 25-тиң (ноябрь 7-ниң) хүнү бистиң чуртувустуң улустарының амыдыралында, бүгү делегейниң хосталгалыг шимчээшкининиң хөгжүлдезинде төөгүлүг үе болу берген.

Большевиктер партиязынга удурткан, гениалдыг баштыңчы Ленинге баштаткан Россияның маадырлыг ажылчын аңгызы күш-ажылчы тараачыннар-биле, чурттуң бүгү-ле нацияларының болгаш биче улустарының ажылчы чоннары-биле эвилелдежип алгаш, төөгүде бир-ле дугаарында капиталистерниң база помещиктерниң дарлакчы тургузуун мөңгези-биле ап октаан, социалистиг революцияны боттандырган болгаш социалистиг ниитилелди, дарлал деп чүвени билбес ниитилелди, ёзулуг демократияның болгаш күш-ажылдың кижилеринге хосталганың база кызыгаар чок социал депшилгениң ниитилелин бистиң чуртувуска тургузарының эгезин салган. **(Үргүлчүледиг адыш часкаашкыны).**

Октябрьның социалистиг Улуг революциязы бүгү делегей төөгүзүнге чаа эраны, мөөчүгделге, дарлалга болгаш ажылчы массаларның качыгдал-түреглелинге үндезилеттинген ниитилел системазының буурап дүжериниң эразын, күш-ажылдың кижилери бодунуң салым-чолунуң, бодунуң амыдыралының ёзулуг ээлери болу бээр социалистиг ниитилел системазынче шилчиириниң эразын ажыткан.

Октябрьның алдан чыл оюн бистиң чуртувус, бүгү депшилгелиг кижи төрелгетен социализминиң кайгамчык тиилелгелериниң, Маркс-Энгельс-Ленинниң өөредииниң, пролетаржы интернационализмниң идеяларының тиилелгезиниң лозуңу-биле уткуп турар. Октябрьның херээ ам социализмниң акы-дуңма чурттарының бүгү делегейге төөгүлүг чедиишкиннеринде, оларның быжыглап турар дем каттыштырылгазында, коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкиннерниң, улустарның национал-хосталгалыг демиселиниң чаа-чаа чедиишкиннеринде чурттап турар.

Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары улуг байырлалды бүгү-ниити соруу кирдиишкининиң болгаш СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин боттандырар дээш чүткүлдүг күш-ажылдың байдалында ленинчи ёзу-биле, коммунистиг ёзу-биле демдеглеп турар. Юбилейлиг чылдың бүгү болуушкуннары, ылангыя ССРЭ Конституциязын бүгү улустуң чугаалажып кергени болгаш хүлээп алганы ажылчын аңгының, колхозчу тараачыннарның, улусчу интеллигенцияның бистиң ниитилел тургузуувустуң удуртукчу болгаш башкарыкчы күжү— Коммунистиг партияны долгандыр чайгылыш чок сырый каттышканын чаа күш-биле көргүскен. **(Үргүлчүледиг адыш часкаашкыны).**

Бөгүн бо залда чаа амыдыралдың тургузукчулары болгаш совет кижилерниң бүгү салгалдарының төлээлекчилери бар болуп турар. Бистиң ленинчи алдарлыг гвардиявыска, революцияның болгаш хамааты дайынның киржикчилеринге, баштайгы беш чылдарның шалыпчыларынга, Ада-чурттуң Улуг дайынының маадырларынга болгаш бистиң хүннеривистиң маадырларынга — Октябрьның маадырларының эрес-маадырлыг чоруун уламчылавышаан, бистиң чуртувуска коммунизмни тургузарының сорулгаларын шиитпирлеп турарларга чүректиң ханызындан байыр чедирерин чөпшээреп көрүңер, эштер! **(Үргүлчүледиг адыш часкаашкыны).**

Эштер! Октябрь революциязы пролетаржы интернационализмниң болгаш бүгү чурттарның ажылчы чоннарының эп-сеткил каттыштырылгазының тугунуң адаанга төрүттүнген. Ооң тиилелгези улустар аразында болгаш күрүнелер аразында харылзааларны найыралдың болгаш бот-боттарын билчириниң, деӊ эргелиг кады ажылдажылганың болгаш тайбың кожа-хелбээ дугуннаашкынның байдалдарынга чаазы-биле эде тургузарынче оруктү ажыткан.

Бистиң аравыста делегейниң 104 чурттарындан 123 делегация олуржуп турарынга бис өөрүп тур бис. **(Адыш часкаашкыны).** Социалистиг чурттарның — Совет Эвилели-биле кужун-демин каткаш, Октябрьның оруу-биле чоруп орар бистиң шынчы өңнүктеривистиң болгаш эвилелчилеривистиң партия-чазак делегацияларынга акы-дуңмалышкы ёзунуң байырын чедирерин чөпшээреп көрүңер. **(Адыш часкаашкыны).**

Делегейниң социалистиг эвес кезээниң коммунистиг болгаш ажылчын партияларының удуртукчуларынга —бистиң чаңгыс аай үзелдиглеривиске, эштеривиске болгаш тайбың дээш база социализм дээш демисел талазы-биле соратниктеривиске сеткилдиң ханызындан байыр чедирип тур бис! **(Адыш часкаашкыны).**

Колониалдыг империализмниң буурап дүшкениниң түңнелинде төрүттүнген, Совет Эвилели-биле найыралдыг күрүнелерниң делегацияларының Москвада келген баштыңнары көскү политиктиг болгаш күрүне ажылдакчыларынга сеткилдиң ханызындан байыр чедирерин чөпшээреп көрүңер! Империализмге удур боттарының улустарының долу национал хосталгазы дээш, социал депшилге дээш идепкейлиг болгаш шудургу демисежип турар национал-хосталгалыг шимчээшкиннерниң болгаш организацияларның төлээлекчилеринге база байыр чедирип тур бис. **(Адыш часкаашкыны).**

Элээн хөй чурттарның социалистиг партияларының делегацияларының бистиң байырлалывыска көстүп келгени өөрүнчүг-дүр. **(Адыш часкаашкыны).**

Бистиң бүгү аалчыларывыска — делегейниң бүгү булуңнарындан бистиң пайысылалывыста чедип келген партия болгаш күрүне ажылдакчыларынга, демократтыг хөй-ниити организацияларының болгаш шимчээшкиннерниң төлээлекчилеринге байыр чедирип тур бис. **(Адыш часкаашкыны).**

Тайбыңның, демократияның, национал-хосталганың болгаш социал депшилгениң күштериниң сырый каттыжылгазы болгаш чаагай кады ажылдажылгазы — бистиң планетавыстың ажылчы чоннарының быжыг тайбыңны болгаш айыыл чок чорукту хандырарынга, күш-ажыл кижилеринге аас-кежиктиг чаа амыдыралды тургузарынга, социализмниң идеяларының тиилелгезин чедип алырынга дузалаар ёзулуг архимед быралары бо-дур! **(Үргүлчүледиг адыш часкаашкыны).**

Эштер! Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң, Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң Дээди Совединиң болгаш Россияның Совет Федеративтиг Социалистиг Республиказының Дээди Совединиң Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 60 чылынга тураскааткан каттышкан байырлыг хуралын ажыттынган деп чарлаарын чөпшээреп көрүңер. **(Үргүлчүледиг адыш часкаашкыны).**

Ордунуң иштинге Совет Эвилелиниң Күрүне гимнизи чаңгыланып үнген.

Даргалакчы эш М. А. Суслов Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 60 чылының дугайында илеткел кылыры-биле Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш **Л. И. Брежневке** сөс берген.

Байырлыг хуралдың киржикчилери, даштыкы аалчылар туруп келгеш, диңмиттиг адыш часкаашкыны-биле Леонид Ильич Брежневти уткаан.

Эш Л. И. Брежневтиң илеткелин аажок улуг кичээнгей-биле дыңнаап болгаш адыш часкаашкыннары-биле хөй удаа үзе кирип турган.

Илеткелдиң түңнел сөстерин чыылганнар туруп келгеш, үргүлчүледиг, диңмиттиг адыш часкаашкыны-биле уткаан.

СЭКП-ни, ооң Төп Комитедин алдаржыткан кыйгырыглар, «ура!» дээн үннер залга чаңгыланып турган.

Ооң соонда байырлыг хуралга чугаалар болган байыр чедириишкиннери эгелээн.

В. И. Ленинниң Мавзолейинге болгаш Билдинмес солдаттың хөөрүнге чечектерни салганы

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүннери Ю. В. Андропов, В. В. Гришин, А. А. Громыко, А. П. Кириленко, А. Н. Косыгин, Ф. Д. Кулаков, Д. А. Кунаев, К. Т. Мазуров, А. Я. Пельше, Г. В. Романов, М. А. Суслов, Д. Ф. Устинов, В. В. Щербицкий, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидаттар Г. А. Алиев, П. Н. Демичев, В. В. Кузнецов, П. М. Машеров, Б. Н. Пономарев, Ш. Р. Рашидов, М. С. Соломенцев, К. У. Черненко, СЭКП ТК-ның секретарьлары И. В. Капитонов, В. Н. Долгих, М. В. Зимянин, Я. П. Рябов, К. В. Русаков, эвилелдешкен республикаларның компартияларының ТК-ларының бирги секретарьлары, эвилелдешкен республикаларның Дээди Советтериниң Президиумнарының болгаш Министрлер Чөвүлелдериниң Даргалары, Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 60 чыл оюнга тураскааткан СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң болгаш РСФСР-ниң Дээди Совединиң байырлыг хуралының президиумунуң өске-даа кежигүннери, партияның крайкомнарының база обкомнарының бирги секретарьлары Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының үндезилекчизи, делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң баштыңчызы, делегейде баштайгы социалистиг күрүнениң тургузукчузу— В. И. Ленинниң Мавзолейинге 1977 чылдың ноябрь 2-де чечектер салганнар.

Чечектерни шимеп-каастаан чидиг кызыл кожаа бижээн: «Владимир Ильич Ленинге. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 60 чыл оюнга тураскааткан СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң болгаш РСФСР-ниң Дээди Совединиң байырлыг хуралының киржикчилеринден» деп бижип каан.

Олар ооң соонда Билдинмес солдаттың хөөрүнге чечектер салган болгаш социалистиг Төрээн чурттуң хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш немец фашизмге удур демиселге маадырлыы-биле өлген совет дайынчыларының тураскаалын сактып ёзулаан.

(СЭТА).

УЛУГ ОКТЯБРЬ БОЛГАШ КИЖИ ТӨРЕЛГЕТЕННИҢ ДЕПШИЛГЕЗИ

Эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ илеткели

Эргим эштер!

Хүндүлүг даштыкы аалчылар!

Совет улус, бүгү чурттарның коммунистери, бүгү депшилгелиг кижи төрелгетен бо хүннерде өндүр улуг байырлалды кайгамчык байырлалдыг-биле демдеглеп турар. Ленинниң партиязынга удуртурган Россияның ажылчыннары болгаш тараачыннары алдан чыл мурнунда капиталистерниң болгаш помещиктерниң эрге-чагыргазын дүжүрген. Делегей төөгүзүнде баштайгы тиилелгелиг социалистиг революция боттанган. **(Адыш часкаашкыны).**

Октябрьның уттундурбас хүннери бүгү планетаны кайгадыпкан. Төөгүлүг чаа үе-чада—делегейни революсчу ёзу-биле чаартырының үе-чадазы, социализмден коммунизмче шилчилгениң үе-чадазы эгелээн. Бөгүн чүс-чүс миллион кижилерниң бар чорууру болгаш алызында бүгү кижи төрелгетенниң таварып эртер ужурлуг оруу эгелээн. **(Адыш часкаашкыны).**

Бис баштайгылары болган бис. Ынчангаш биске белен эвес болган. Дайзынның бүзээлээшкининиң оттуг дээр-бээн үзе шаап үнер ужурлуг болган бис. Чүс-чүс чылдарның хожудаашкынын ажып эртер ужур таварышкан. Төөгүвүң агымының аажок улуг күжүн ажып эртер болгаш чаа хоойлулар—коллективизм хоойлуларын ёзугаар чурттап өөренир ужурга таварышкан бис.

Ынчангаш ам, демиселдиң болгаш күш-ажылдың алдан чылдарының шиитпирлиг кол түңнелин үндүрүп тура, туржуп үнген бис. **(Адыш часкаашкыны)**, шыдажып үнген бис, **(Адыш часкаашкыны)**, тиилеп үнген бис **(Адыш часкаашкыны)** деп чоргаарал-биле чугаалап болур.

Совет эрге-чагырга турар бе азы турбас бе деп айтырыг шиитпирлеттинип турган хамааты дайынның болгаш чепсектиг интервенцияның сүртеңчиг, дүвүрээзинниг чылдарында тиилеп үнген бис.

Бистиң чуртувустуң ажылчыннары болгаш тараачыннары төөгүнүң оларга берген эң кыска хуусаазында социализмниң үндезиннерин тургузуп, Төрээн чуртун күчүлүг индустриалдыг улуг күрүне болдуруп шыдаар бе деп айтырыг шиитпирлеттинип турган баштайгы беш чылдар планнарының оккур: хайнышкынныг чылдарында тиилеп үнген бис.

Социализм делегей империализминиң хыдыкчы күштериниң мыйыышкынынга шыдажып, фашистиг кулдандырыгдан кижи төрелгетенни камгалап ап шыдаар бе деп айтырыг шиитпирлеттинип турган Ада-чурттуң Улуг дайынының кадыг-дошкун, оттуг чылдарында тиилеп үнген бис.

Дайын соондагы нарын, дүшкүүрлүг чылдарда тиилеп үнген бис. Үрелген улус ажыл-агыйын «соок дайынның» болгаш атом-биле коргудуушкунуң байдалында дүргени-биле катап тургускан, экономиктиг болгаш эртем-техниктиг депшилгениң мурнакчы турушдары чаалап алдынган.

Совет чурт ужен ажыг чыл тайбыңның байдалдарында чурттап тур. **(Адыш часкаашкыны).** Массаларның төөгүлүг чогаадылгазының түңнели—сайзырангай социалистиг ниитилел тургустунган, догуннап болгаш сайзырангайжып турар. **(Адыш часкаашкыны).**

Совет улуска, тиилекчи улуска алдар болгаш хүндү! **(Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).**

Күжүн, энергиязын, а херек апарганда—амы-тынын-даа харамнанмайн, Төрээн чуртун социал депшилгениң эң улуг бедиктеринче көдүрген совет кижилерниң бүгү салгалдарынга, эр болгаш херээжен кижилерге, коммунистерге болгаш партия кежигүнү эвестерге алдар болгаш хүндү! **(Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).**

Революцияның хоочуннарынга өөрүп четтиришкинниң болгаш хүндүткелдиң эң-не бедик, эң-не изиг сөстерин бараалгадып тур бис. 1917 чылдың октябрьда ленинчи партияның тугунуң адаа-биле эрги делегейни штурмнап турган кижилер бистиң аравыста улам-на ховартап орар. Ынчалзажок оларның эрес-маадыр чоруунуң өндүр чаагайы улам долу ажыттынып турар. Октябрьның баштайгы изекчилеринге алдар болгаш хүндү! **(Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).**

Даштыкыда аңгы талазы-биле бистиң акы-дуңмаларывыстың Советтер чуртунга хамаарыштыр чайгылыш чокка илергейлеп турганы революсчу эп-сеткил каттыштырылгазының дугайын бо байырлалдыг хүннерде өөрүп четтиришкин-биле чугаалап турар бис. Оларның шиитпирлиг демиселиимпериализмниң агрессчи бодалдарын үзе шаварда каш удаа дузалап келген.

Бүгү чурттарның ажылчы чоннарының күчүлүг чепсээ—пролетарлыг интернационализм делгерезин! **(Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).**

I. СОВЕТ ЭВИЛЕЛИ СОЦИАЛ ДЕПШИЛГЕНИҢ АВАНГАРДЫНДА

Эштер! Революцияның оюн демдеглевишаан, Октябрьның ужур-дузазын, төөгүнүң чорудулгазынга, делегейниң салым-чолунга оон салдарының күштүүн ол сапында-ла дагын-дагын хандыр бодап турар бис.

Октябрь революциязы хамыктың мурнунда бистиң чуртувустуң айтырыгларын, оон төөгүзү-биле, ооң тодаргай байдалдары-биле салдынган айтырыгларны шиитпирлээни билдингир болгай. Ынчалзажок ол дээрге алыс үндезининде тус чериниң эвес, харын кижи төрелгетенниң мурнунга ниитилел хөгжүлдезиниң чорудулгазы-биле кодурулген ниити айтырыглар болган. Ынчангаш Октябрь революциязының бүгү делегейге төөгүлүг ужур-дузазы чүл дээрге, ол айтырыгларны шиитпирлээриниң болгаш ооң уламындан—Чер кырынга сайзыралдың чаа хевирин тургузарының оруун харын ооң ажыткалында болуп турар. **(Адыш часкаашкыны).**

Ниитилелдиң политиктиг үндезиннерин дазылындан өскертип болурунуң аргазын Октябрь бадыткаан. Мөлчүкчүлерниң монополиязы эрге-чагыргага мөңге шагда турар бе азы ону ажылчыннарның эрге-чагыргазы-биле солаан туруп болур болгаш солуур ужурлуг бе деп политиканың эң чидиг, эң-не амыдыралчы чугула айтырыынга харыны Россияның пролетариады берген.

Социалистиг тургузуушкунунуң алды он чылы — ниитилелдиң политиктиг удуртулгазын боттарының холунга алган, чурттуң салым-чолу дээш харысалганы боттарынга алган күш-ажылдың кижилери кайы хире арга-мергежилдиглил дээрзиниң эң чырыткылаачак көргүзүү-дүр. Ажылчы чоннарның эрге-чагыргазы чокта, социалистиг күрүне чокта, оон өске социализмче баар оруктар чок болгаш турбас дээрзин ол он-он чылдар бүзүреткен. **(Адыш часкаашкыны).**

Дарлалды чок кылырының болгаш экономиктиг халаптың аспаандан адырлып үнериниң аргазы Октябрьның тиилээни-биле күш-ажыл кижилериниң мурнунга бир-ле дугаарында ажыттынган. Ниитилел депшилгезиниң ол кол айтырыын хуу өнчүнү узуткаарынга, ону ниитилел өнчүзү-биле солуурунга үндезилээш шиитпирлээн. Бүдүрүлгениң анархиязын ажыл-агыйны эртемге үндезилеп, план ёзугаар башкарары-биле солаан.

Аажок улуг хожудангай чурт төөгү талазы-биле кыска хуусааларда бедик сайзыраан индустрияның болгаш коллективизастаан көдээ ажыл-агыйның чурту болу берген. 1913 чылдың дургузунда бүгү чурттуң бүдүргени хире продукцияны бүдүрерде бистиң үлетпүрүвүске чүгле ийи чартык күш-ажыл хүнү негеттинер. **(Адыш часкаашкыны).** Ам бис чээрби беш чыл мурнунда бүгү делегейниң бүдүргенинден хөй үлетпүр продукциязын бүдүрүп турар бис. Социализмниң баштайгы чуртунуң төөгүде кайгамчык улуг экономиктиг өзүлдези — күш-ажылды хостааның түңнели-дир, боттарынга, ниити чаагай чорукка ажылдап турар бедик медерелдиг кижилерниң күш-ажылының түңнели-дир. **(Адыш часкаашкыны).**

Октябрь, социализм кижи төрелгетенниң төөгүзүн ажылчы чоннарның угаан-бодал хосталгазының дуржулгазы-биле база байыткан. Дарлакчыларның тергиинделиниң «чажыдының» бирээзи чүл дээрге, массаларны шуут күш-биле дорамчылап мөлчүүрүнден аңгыда оларны угаан-бодал талазы-биле дорамчылап, мөлчүп келгени болур. Тергиидекчи аңгылар ажылчы чоннарның өөредилгеже болгаш культураже чүткүлүн чүүл-бүрү арга-биле моондактап, оларны меге идеяларның болгаш хоозун бодалдарның аспаанга тудуп турган. Ынчангаш харын бистиң чуртувуска политиктиг революцияның дүрүм ёзугаар үргүлчүлели культура революциязы болу берген.

Бижик-билиг чок бүдүүлүк чоруктуң аар-берге бетинден Совет чурт чаңгыс салгалдың амыдыралының дургузунда бүрүн болгаш кезээ шагда адырылган. Ажылчы чоннар культура амыдыралының идепкейлиг киржикчилери, угаан-бодалдың үнелиг чүүлдерниң чаякчылары болу берген. Эртемниң болгаш техниканың, литератураның болгаш уран чүүлдүң шылгараңгай чедиишкиннери-биле Төрээн чуртту алдаржыткан чаа, социалистиг интеллигенция чоннуң аразындан үнген. Кижи төрелгетенниң эң дээре угаанныгларының күзеп чорааны ужуражышкын, күш-ажылдың болгаш культураның төөгүлүг ужуражышкыны боттанган. **(Адыш часкаашкыны).** Ол дээрге бистиң чуртувустуң төөгүзүнге, бүгү делегей культуразының төөгүзүнге аажок улуг ужур-дузалыг эргилде болган. **(Адыш часкаашкыны).**

Кижи төрелгетен ниитилелиниң төөгүзүнде эң-не берге, эң-не нарын айтырыгларның бирээзи—национал айтырыгны шиитпирлээни Октябрьның чедиишкиннериниң аразында онза черни ээлеп турар.

Бүгү нацияларның болгаш биче улустарның дайынчы эвилели дээш турушпушаан, партия. В. И. Ленин нацияларының бот догуннаар эргезин, оларның долу болгаш чугаажок деӊ эргезин кезээде камгалап келген. Ынчангаш Октябрьның тиилелгези национал хосталыышкын дээш демиселге база тиилелге болган. **(Адыш часкаашкыны).** Шаандакы хаанныг Россияның улустары төөгүлүг шилиишкинниң аргазын, боттарының салым-чолун боттары тодарадыр эргени бир-ле дугаарында чедип алган.

Олар боттарының шилиишкинин кылган. Эвилелдешкен күчүлүг күрүнеге олар эки тура-биле каттышкан, ынчангаш орус улустуң ак сеткилдиг дузаламчызынга даянып алгаш, чаа амыдыралдың оруунче шиитпирлиг-биле кирген. **(Адыш часкаашкыны).**

Улустарның сырый каттыжышкынының болгаш дузалажылгазының күжү бүгү республикаларның хөгжүлдезинге туруп көрбээн дүргедээшкинни берген. Нацияларның аразында өжээнненжилгениң болгаш бүзүрешпес чоруктуң оруунга найырал болгаш кайы-кайызын хүндүлээжир чорук тыптып келген. **(Адыш часкаашкыны).** Национал эгоизмниң психологиязы чүс-чүс чылдарда пентерел турган черлерде интернационализм быжыы-биле тургустунган. Совет социалистиг чаңгыс аай культураны тургузуп, кайы-кайызын байытчып турар национал культуралар чаа чырыткылаачак уткалар-биле чырып чайнаан.

Совет Эвилелиниң улустарының деӊ эргези, акы-дуңма ёзузу, бузулбас чаңгыс эви — ол бүгү факт апарган. **(Адыш часкаашкыны).** Кижилерниң төөгүлүг чаа ниитилежикээ — совет улус тургустунган. Нацияларның чоокшулажырының улам өзүп орар чорудулгазы бистиң ниитилеливистиң амыдыралында бүгү тала-биле бадыткаттынып турар. Ленинчи национал политиканың кайгамчыктыг түңнели ындыг-дыр, эштер, бүгү делегейге төөгүлүг ужур-дузазы маргыш чок бистиң дуржулгавыс ындыг-дыр.

Социал деӊ эргениң болгаш чөптүг чоруктуң принциптерин бадыткаттынганы Октябрьның өндүр улуг чаалап алышкыны болу берген. Чер кырынга кажан бир шагда туруп келген чаңгыс-даа ниитилел улус массаларга, ажылчы чоннарга социализмниң кылганы ышкаш ынча хөй чүүлдү кылбаан болгаш кылып шыдавас-даа дээрзин чоргаар чугаалаар долу эргелиг бис! **(Адыш часкаашкыны)** Политиктиг амыдыралга идепкейлиг киржир арганы кижиге берип турар бүгү-ле долу эргелер болгаш хосталгалар совет кижи бүрүзүнде бар. Совет кижи бүрүзү амыдыралчы оруун бодунуң чүткүлүнге болгаш арга-мергежилдеринге дүүштүр шилип алыр, Ада-чуртунга, бодунуң улузунга ажыктыг болур аргалыг.

Совет кижилерниң чурттап болгаш ажылдап турар байдалдары доктаамал экижип орар. Даартагы хүнү дээш дүвүреп, мунгараар, ажыл чок артарындан, медицина дузаламчызы бербейн баарындан, чурттаар оран-савы чок артарындан коргуушкун совет хамаатызы кижиниң сагыжынга-даа кирбес. Ооң эргелерин болгаш эрге-ажыктарын ниитилел камгалап, оон хамааты болгаш кижизиг мөзүзүн камгалап турар.

Аң сеткилдиг ажыл-иш, бедик хамааты мөзүзү, идейлиг чараш аажы-чаңы — бистиң чуртувуска кижиниң байдалын болгаш ат-алдарын тодарадып турар чүүлдер ол-дур. Кижиниң чогаадыкчы инициативазының, угаан-бодал өзүлдезиниң эгээртиимес үнер дөзү харын ында болуп турар. Социал чөптүг чоруктуң болгаш социал деӊ эргениң эң-не бүзүрелдиг илерели харын ында болуп турар. **(Адыш часкаашкыны).**

Совет Эвилелиниң чаа Конституциязы чоокта чаа хүлээп алдынган. Бистиң чуртувуста кылдынып турар бүгү-ле чаартылгалар, бүгү-ле өскерлиишкиннер, хамыктың мурнунда амыдыралдың ёзулуг кижизиг байдалдарын кижиге хандырып бээринче угланган деп чүвени ол Конституция база дагын бадыткаан. Кижиниң хосталгалары, эргелери, демократия болгаш социал чөптүг чорук деп билиишкиннер чүгле социализмниң байдалдарында ёзулуг утка-биле долдунар деп чүвени ол база дагын бүзүрелдиг көргүскен. **(Адыш часкаашкыны).**

Эштер! Октябрьның социалистиг Улуг революциязының тиилелгези бистиң чуртувусту, бистиң улузувусту социал депшилгениң авангардынче идип үндүрген. Ынчангаш бөгүн, 60 чыл эрткенде, ол депшилгениң эң-не мурнакчы турушдарында төлептиг черни ээлеп турар бис,— Чер кырынга сайзырангай социалистиг ниитилелди бистер эң-не баштай тургускан бис. **коммунизмни бистер кымны-даа баштай тургузуп турар бис. (Адыш часкаашкыны).**

Бистиң чуртувус кажан-даа шак ындыг канчаар-даа аажок улуг экономиктиг болгаш эртем-техниктиг күчүлүг турбаан. Ооң камгаланыр аргалыы кажан-даа ол хире быжыг, ол хире ынанныштыг турбаан. **(Адыш часкаашкыны).** Ол дээш кедизинде барып революцияның мурнунда салдынган сорулгаларны шиитпирлээринге — массаларның чаагай амыдыралын көдүреринге, социалистиг демократияны калбартырынга, кижиниң бүгү талалыг сайзырадырынга шак ындыг таарымчалыг болдунар аргалар биске кажан-даа турбаан.

Сайзырангай социализмниң болдунар аргаларын бүрүнү-биле боттандырары — бистиң хүннеривистиң сорук кириишкини ол. Ол чорук бөгүн биске төөгүнүң онаап турары харысалганың хемчээлин-даа тодаргайлап турар.

Партия, ооң Төп Комитеди ол харысалганы медереп билип турар. Бистиң төөгүвүстүң амгы үедеги, кончуг чугула үе-чадазында коммунистиг тургузуушкунунуң стратегиязын болгаш тактиказын СЭКП-ниң XXIV болгаш XXV съездилери тодаргайлаан. Экономика талазы-биле ниитилел бүдүрүлгезин интенсивтиг өстүреринче, бүгү-ле ажыл-агыйжы ажыл-чорудулганың ажыктыын база шынарлыын бедидеринче угланышкынны чорудуп турар.

Ол угланышкынны амыдыралга боттандырбышаан, бис дыка улуг чедиишкиннерни чедип алган бис. Бир эвес Совет эрге-чагырганың 50 чыл оюнун чылы болур 1967 чылдан бээр санаар болза, чурттуң экономиктиг күчү-шыдалы херек кырында ийи катап улгаткан. **(Адыш часкаашкыны).** Ынчалзажок шыварның өскерилгелери оон тудак чок чугула болбайн аан. Эртем-техниктиг депшилге улус ажыл-агыйының хөгжүлдезиниң улам-на дээштиг фактору болуп бар чыдар. Бүдүрүлгениң эң чаа адырлары шапкын темпилер-биле хөгжүп орар. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү чайгылыш чок өзүп турар.

Партияның угланышкынынга дүүштүр, экономиканы хөгжүдерин совет кижилерниң амыдыралының база күш-ажылының байдалдарын экижидери-биле шуут холбашкан хөй янзы сорулгаларны шиитпирлээринче улам-на улуу-биле шиглеп турар.

Ол сорулгаларны шиитпирлээрин хөй нуруузунда экономиканың аграр секторунуң байдалы тодаргайлаар. Көдээ ажыл-агыйны көдүрери-биле чурттуң төөгүзүнде кажан-даа ол хире хөй чүүлдү кылбайн турган деп дидими-биле бадыткап болур. Кыска хуусааның дургузунда көдээниң материал-техниктиг баазазын болгаш экономиказын үндезини-биле чаарткан. Мелиорацияның, комплекстиг механизацияның болгаш химизацияның талазы-биле ажылдар туруп көрбээн масштабтарга калбарган.

Ол канчаар-даа аажок улуг күжениишкиннерниң үре-түңнелин көрүп тур бис. 1967 чылда 148 миллион тонна тараалыг, 11,5 миллион тонна эъттиг, 6 миллион тонна хире ховеңниг турганывысты сактып тур мен. А амгы, агаар-бойдустуң талазы-биле ындыгла эки эвес, харын-даа ортумак безин эвес болуп турар чылда безин 194 миллион тонна тарааны, 15 миллион тонна хире эътти, 8,4 миллион тонна ховенни бүдүрген турар. **(Адыш часкаашкыны).** Көдээ ажыл-агыйның чамдык айтырыглары ам-даа шиитпирлеттинмээнин бис билип турзувуссажок, ол саннарны болур-чогууру-биле үнелээр ужурлуг деп бодап тур мен. **(Адыш часкаашкыны).** Ол адыр чурттуң өзүп турар хереглелдерин бүрүнү-биле хандырган турарын партия быжыг-турушдуу-биле чедип ап турар.

Чурттаалга тудуушкуну ышкаш, канчаар-даа аажок улуг хөреңгилерни негеп турар ындыг нарын айтырыгны шиитпирлээри улам бурунгаарлап чоруткан. Совет эрге-чагырганың бүгү үезиниң дургузунда тудуп тургускан чурттаалга бажыңнарының ниити шөлүнүң үштүң бир кезээ сөөлгү он чылга онаажып турар. Бистиң чүс он миллион ада-чуртчулары ол чылдарда чаа бажыңнарже көжүп кирер өөрүшкүлүг болганнар. **(Адыш часкаашкыны).**

Улустуң хереглел барааннарын бүдүрерин калбартырынга улуг хөреңгилерни тускайлап берип турган. Он чыл дургузунда бистиң үлетпүрүвүс ол продукцияны бүдүрүп үндүрериң херек кырында ийи катап көвүдеткен, ону дыка чаарткан, экижиткен. Үүрмектеп садар бараан саарылгазы база-ла ийи катап улгаткан. Чоокку эрткен үеде ховар кылдыр санаттынып турган, ур үеде эдилеттинер хөй-хөй барааннарга совет кижилерниң хереглелдери хандыртынып турар.

Экономиканың өзүлдезин ажыл төлевирин боттуу-биле бедидериниң болгаш хереглелдиң ниитилел фондуларын улгаттырарының болдунар аргазын берген. Совет кижилерниң херек кырында боттут орулгалары он чыл дургузунда 1,6 катап өскен. Ол үениң дургузунда көдээниң ажыл-иштчилериниң амыдыралының деңнели дыка көдүрүлгенин база чуртталгазы экижээнин онзалап демдеглээри күзенчиг-дир.

Бистиң хөгжүлдевистиң темпилерин көргүзүп турар факт бүрүзү, чурагай бүрүзү — сайзырангай социализмниң канчаар-даа аажок улуг болдунар аргаларының бүзүрелдиг херечизи. Ол чорук Октябрьның юбилейинге тураскаатап социалистиг чарыштың чорудулгазында улам-на тодаргайы-биле илерээн. **(Адыш часкаашкыны).** Совет кижилер бедиткен хүлээлгелерни алгаш боттарының сөзүн ээлээн. Олар уткуштур планнарны идип үндүргеш, чүгле күүсеткен эвес, харын ажыр күүсеткен. Юбилейниң шалыпчы ээлчээниң киржикчилеринге, Улуг революцияның алдарлыг оюн шылгараңгай күш-ажылы-биле уткаан бүгү кижилерге Төрээн чурт өөрүп четтирип тур! **(Адыш часкаашкыны).**

Эштер! Чедиишкиннерни болур-чогууру-биле үнелеп көрбүшаан, бисте айтырыглар ам-даа хөй, мурнувуста — канчаар-даа аажок улуг ажыл-херектер туруп турар дээрзин эки билип турар бис.

Бистиң ажылывыстың кол-кол угланышкыннарын, хүннүң тодаргай сорулгаларын партияның сөөлгү съездилери, Төп Комитеттиң Пленумнары тодаргайлаан. Оларның шиитпирлери билдингир. Олар кадрларның ажыл-чорудулгазынга, бүгү ажылчы чоннарның ажылынга чаа, улам-на бедик негелделерни салып турар. Ол негелделер ниитилел хөгжүлдезиниң чорудулгазы амыдыралдың янзы-бүрү талаларынга улам-на нарын сорулгаларны идип үндүрүп турары-биле холбашкан. А сорулгалар нарыыдаан тудум, ажыл нарыыдаан тудум дүүштүрүлгелиг, чаңгыс эптиг, сагылга-чурумнуг чорук — бедик организастыг чорук деп тодаргайлап болур бүгү чүүлдер улам-на чугула.

Партия, күрүне болгаш ажыл-агый удуртулгазының бүгү деңнелдеринге, бүгү звеноларынга, ажылчын туруш бүрүзүнге бедик организастыг чорук — XXV съездиниң салган сорулгаларын албан шиитпирлээринге негелделиг үндезин болур.

Ооң-биле чергелештир ол чорук келир үеде-даа бистиң таваржыр апаарывыс айтырыгларны шиитпирлээриниң база-ла кончуг чугула үндезини болуп турар. Бурунгаар дүрген шимчеп чорууруңга, чуртту күчүлүг болгаш байлакшылдыг болдурарынга биске херек «материал бойдустуң байлактарында-даа, кижи күштериниң курлавырында-даа, чоннуң чогаадылгазынга улуг революцияның бергени кайгамчык калбарышкында-даа бар...» деп, Владимир Ильич Ленин Совет эрге-чагырганың эгезинде-ле чугаалаан. **(Адыш часкаашкыны).** (В. И. Ленин. ЧДЧ, том 36, арын 80). Бөгүн анаа экономиктиг болгаш эртем-техниктиг канчаар-даа аажок улуг күчү, а ол ышкаш чаа амыдыралдың тургузуушкунувуң байлак дуржулгазы немешкен. Чаагай эчис сорулгаже—коммунизмче бүзүрелдиг чорууруңга, депшилгениң улам-на чаа-чаа бедиктерин чедип алырынга херек бүгү-ле чүүлдер бисте херек кырында бар.

Ол дээрге чогум-на бедиктер-дир, эштер. Оларже көдүрлүп үнери кадыр болгаш чиик эвес болур чадавас. Техниктиг сөс-биле чугаалаарга, ону ой-тавында хемчээл-биле эртер төлээде, бөгүнгү планнарны даартагы хүннүң сорулгаларын шиитпирлээринче углап-шиглээр херек. Партия чогум-на ынчаар кылып турар.

Ылангыя бистиң аграр политикавыс чүгле амгы үениң хереглелдеринче эвес, харын келир үеже угланганы-биле онзаланып турар. Аъш-чем айтырыын үндезини-биле шиитпирлээрин, чурттуң өзүп турар хереглелдерин хандырарын бистер чедип ап турар болгаш чон өзүп, ооң хереглелдери улгадып, а чер шөлдери мурнуку хевээр артып турарының байдалдарында кылып турар бис. Ынчангаш келир үеде-даа көдээ ажыл-агыйның бүгү-ле адырларын дүргени-биле интенсивтиг хөгжүдерин планнап турар бис. Ынчангаш бис көдээ ажыл-агыйга хөй капитал салышкынын тускайлап берип келген болгаш тускайлап бээр-даа апаар, үлетпүрнүң көдээни хандырып турар адырларының күчүзүн улгаттырар бис.

Бистиң ол планнарывыска биче эвес рольду Россияның кара хөрзүннүг эвес зоназы ойнаар. Чурттуң мырынай төвүнде делгем девискээр бедик продуктулуг чер болгаш мал ажылының зоназы болу берген турар ужурлуг. **(Адыш часкаашкыны).** Ол бистиң аъш-чем курлавырларывысты дыка улгаттырар.

Сөөлгү чылдарда ажылдап кылган өске-даа улуг комплекстиг программалар келир үеже угланган. Ол дээрге хамыктың мурнунда Барыын болгаш Чөөн Сибирьниң хөгжүдеришиң, Байкал-Амур магистралын, Ыраккы Чөөн чүкке үлетпүр база ыяш үлетпүр комплекстерин тургузарының программалары-дыр. Олар келир үеде улус ажыл-агыйының нефтиге, газка, хөмүрдашка, кара болгаш өңнүг металлдарга, ыяшка база чигэттиң өске-даа хевирлеринге хереглелдерин хандырар ужурлуг. Ындыг программаларны боттандырары ханы социал ужур-уткалыг-даа болуп турар. Оларны боттандырар чорук чурттуң хөй-хөй ырак-узак районнарын шиңгээдип алыры, аңаа он-он чаа хоорайларны, чаа культура төптерин тургузары болур. «Кижи чурттаваан кыдыг-кызыгаар булуң» деп билиишкин бистиң ажыглалывыстан шуут чидер.

Совет аныяктарның быжыг турушдуу, тургузукчу тура-соруктуу, идейлиг каңналыышкыны бистиң үевистиң улуг тудугларынга онза тодаргайы-биле илерээн. (Адыш часкаашкыны). Боттарының кырган-ачаларының болгаш адаларының алдарлыг чаңчылдарын үргүлчүлевишаан, комсомолчулар, аныяк оолдар, кыстар коммунизм тургузукчуларының бирги одуруунда чоруп, күш-ажылга дадыгып, ажыл-агыйны эргелеп башкарарынга, ниитилелдиң база күрүнениң ажыл-херектерин удурттурунга өөренип турар. Чурттуң келир үези — оларның холунда. Ол ынаныштыг холдар дээрзинге бис бүзүрээр-даа бис. **(Адыш часкаашкыны).**

Келир үениң дугайын бодавышаан, бис эртемни улуг ужур-дузалыг деп көрүп турар бис. Коммунизм тургузуушкунунуң эң-не чугула сорулгаларын шиитпирлээринге эртем канчаар-даа аажок улуг салыышкынны киирер апаар. Оларның аразында — энергияны болгаш бойдус курлавырларын солуп болурунуң хөй-хөй хевирлериниң чаа үнер дөстерин ажыдары, холдуң күш-ажылың база эң-не аар-берге күш-ажылды кызыгаар хемчээлдинге чедир кызырар ужурлуг улус ажыл-агыйын техниктиг эде дериири, көдээ ажыл-агыйның көдүрлүүшкүнүнге идиг бээри, аарыглар-биле демисел болгаш кижиниң назынын узадыры туруп турар.

Бистиң экономикавыстың келир үези — ажыктыг чорукту бедидери болур. Улус ажыл-агыйының чедиишкинниг, шапкын хөгжүлдезин хандырарының оон өске оруу чок. Чогум-на ынчангаш партия эртем-техниктиг депшилгени дүргедедиринче, планнаашкынны база эргелеп башкарарын сайзыраңгайжыдарынче, ажылчын туруш бүрүзүнге, эргелелдиң звено бүрүзүнге организастыг чорукту болгаш корум-чурумну күштелдиреринче угланган шугумну чорудуп турар болгаш хажык чок чорудар-даа апаар. **(Адыш часкаашкыны).**

Келир үеже көрбүшаан, бис база бир түңнелди кылыр ужурлуг бис. Бистиң ниитилеливистиң амыдыралының болгаш хөгжүлдезиниң бүгү-ле талаларынга улам-на улуг рольду совет кижилерниң медерелдииниң, культуразының, хамааты харысалгалыының деңнели ойнаар апаар. Ниитилелдиң бедик эчис сорулгаларынче чүткүлге, идейлиг бүзүрелге, күш-ажылды ёзулугла чогаадыкчы ёзу-биле көөрүнге кижини кижизидери — эң-не бирги черге сорулгаларының бирээзи ол. Коммунизм дээш демиселдиң кончуг чугула фронтузу ол-дур, ынчангаш ол фронтуга бистиң тиилелгелеривистен экономиктиг тургузуушкунунуң чорудулгазы-даа, чурттуң социал-политиктиг хөгжүлдези-даа улам-на улуу-биле хамааржыр апаар.

(Төнчүзү 3-кү арында).

ОКТЯБРЬДАН ТӨРҮТТҮНГЕН

Кремльдиң Съездилер ордузунга байырлал концерти

Ноябрьның 2-ле Кремльдиң Съездилер ордузунга болган концерт Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 60 чыл оюнга тураскааттынган. Хөй националдыг совет уран чүүлдүң мастерлери юбилейлиг чылда боттарының чогаадыкчы чедиишкиннериниң дугайын, бистиң социалистиг культуравыстың хөгжүлдезинде ленинчи идеяларның тиилелгезиниң дугайын Төрээн чуртка, партияга, чонга рапорттаан.

Концертке СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүннери, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүннеринге кандидаттар, СЭКП ТК-ның секретарьлары олурушкан.

СЭКП ТК-ның кежигүннери болгаш кежигүннерге кандидаттары, СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының кежигүннери, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң болгаш РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутаттары, а ол ышкаш юбилей байырлалдарынга келген даштыкы аалчылар база залга олурган.

«Октябрьдан төрүттүнген» деп, музыка-шүлүглелдиг композиция-биле байырлал концерти ажыттынган. Социалистиг Ада-чурттуң маадырлыг төөгүзүнүң оруктарын ол көрүкчүлерге көргүзүп, ооң улуг болгаш алдаржыг оруунуң үе-чадаларының дугайын чугаалап турган. Бистиң үевистиң улуг хүнүнүң эгезин—«Кышкы ордуну ээлеп алганын» болгаш Смольныйны композицияның баштайгы эгелери тодаргай көргүзүп турар. Революцияга бүргеткен чылдарның үезинден ажылчыннар, солдат кызыл шеригжилер, ат-сураглыг «Аврораның» матростары бистиң салгалывысче көрнүп турар ышкаш кылдыр сагындырар. Октябрь хүннериниң болгаш хамааты дайынның ырлары чаңгыланыр. Дайзын-биле маадырлыг демиселдиң символу кылдыр ат-сураглыг тачанка сцена-биле маңнап эртер.

Сценарийниң автору, тургузукчузу болгаш концерттиң балетмейстери ССРЭ-ниң улустуң артизи И. Моисеевтиң кончут таарыштыр тургусканы композицияның дараазында эгелери баштайгы беш чылдарның, миллион-миллион совет кижилерниң күш-ажылчы сорук кириишкининиң дугайын тоожуп турар. «Энтузиастар маржы» чаңгыланып, ырлар, танцылар, политиктиг плакаттар солчуп-ла турар. Олар ажылчыннарның болгаш тараачыннарның күш-ажылының дугайын, чаа күчүлүг электростанцияларның база заводтарның, турбиналарның болгаш станоктарның дугайын чугаалап турар.

Ада-чурттуң Улуг дайынының уттундурбас чылдары чоннуң сагыш-сеткилинге, угаан-бодалынга кезээ мөңгеде артып калыр. Чайлаш чок тиилелгениң бүзүрелинге Төрээн чурттуң камгалакчыларын сорук киирген «Ыдыктыг дайын» деп ыры совет кижилерниң дайынчы тура-соруунуң тураскаалы боол дыңналып турар. Документалдыг кадрлар: тулчуушкуннарның болгаш тылга маадырлыг күш-ажылдың көрүнчүү — киноэкранда көстүп турар. Үр маңнап турганывыс тиилелге чедип келген: рейхстагтың кырынга Кызыл тук киискип үнген. «Тиилелге парадының» композициязының база бир көргүзүү бар.

«Даң хаязының тугу делегейниң кырынга мөңгеде киискип турарынга бүзүрээр мен!»— деп шүлүглелдиң сөстери дыңналыр, коммунизмниң өндүр чаагай тудуун кылып турар кижилерниң аас-кежиктиг тайбың күш-ажылының чуруктары көрүкчүлерниң мурнунга көстүп келир.

СЭКП-ниң төөгүлүг XXV съездизиниң дугайында, чоннуң мурнунга чырыткылыг болгаш өөрүшкүлүг перспективаларны ажыткан ССРЭ-ниң Конституциязының дугайында, идегелдиг ленинчи, тайбың дээш могаг чок демиселчи эш Леонид Ильич Брежневтиң партия-биле болгаш чон-биле кады эрткен амыдыралчы алдарлыг оруунуң дугайын композицияның түңнел кезээ чугаалап турар. А. Пахмутованың «Чалыы назын ышкаш, чаагай чуртум» деп ыры байырлалдыы-биле болгаш өндүр чаагайы-биле чаңгыланып турган.

Концерттиң номерлери совет кижилерниң чаңгыс аай ог-бүлезиниң, ниити эчис сорулгаларының сагыш-сеткили-биле сиңниккен. Эвилелдешкен акы-дуңма бүгү республикаларның төлээлери боттарының эң дээре ырларын, танцыларын, шүлүктерин Кремльдиң сценазынга эккелгеннер. Баштайгы сөстү Россия Федерациязының артистеринге берген. Найыралдың болгаш уран чүүлдүң эстафетазын Украинаның төлээлекчилери хүлээп алганнар. Белоруссияның, Казахстанның, Молдавияның, Ортаа Азия республикаларының, Закавказьениң, Прибалтиканың аалгалары музыканың найыралынга сырый каттыжып турган. Концерт киржикчилериниң аразында — совет уран чүүлдүң алдаржыыг сураглыг мастерлери — Е. Образцова, М. Биешу, Т. Синявская, Е. Нестеренко, Е. Беляев, А. Мокренко, М. Ульянов, ырның, танцының сураглыг коллективтери, симфониялыг болгаш үрер хөгжүм оркестрлери.

Советтер чуртунуң улустарының уран чүүлүнүң чечектелиишкинин чырыдыр тодаргай көргүскен байырлал концертиниң түңнелинде Коммунистиг партияга, Улуг Октябрьның 60 чыл оюн демдеглеп турар совет кижилерниң акы-дуңмалышкы чорууга болгаш найыралынга алдар болдурган йөрээлдер Кремльдиң Съездилер ордузунга сүргүштүг дыңналып турган. Концерттиң бүгү киржикчилериниң бедик көдүрлүүшкүнү-биле күүсеткени ниити ыры «Чурттуң байырлалы» деп адаан.

(СЭТА).

УЛУГ КИЧЭЭНГЕЙ-БИЛЕ

Ноябрьның 2-де миллион-миллион кижилер бистиң чуртувустуң болгаш депшилгелиг бүгү кижи төрелгетенниң амыдыралында чугула болуушкунун — СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң болгаш РСФСР-ниң Дээди Совединиң Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 60 чыл оюнга тураскааткан байырлыг хуралының көрүкчүлери болган. Совет Эвилелиниң Төп телевидениези, бүгү-ле радиостанциялары Кремльдиң Съездилер ордузундан дорт дамчыдылганы чоруткан. Чыылганнарның диниминттиг, үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны-биле уткааны СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежнев «Улуг Октябрь болгаш кижи төрелгетенниң депшилгези» деп илеткелди кылган.

Москвадан дамчыдылганы «Орбита» болгаш «Восток» программалар-биле — Сибирьниң, Ыраккы Чөөн чүктүң, Кыдыкы Соңгу чүктүң болгаш Ортаа Азияның чурттакчыларынга база чоруткан.

«Интервидение» системазының дузазы-биле Москвадан дамчыдылганы акы-дуңма социалистиг чурттарга база көрген. Байырлыг хуралдың дугайында телевидение информациязын Барыын Европаның элээн хөй чурттары база алган.

(СЭТА).

Эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ илеткели

Перспективазында бисте айтырыглар эвээш эвесин, улуг-даа сорулгалар турун турарын көрүп тур силер. Ынчаарга социализмниң күжү-чүдел дээрге, ындыг айтырыгларны чүгле баш удур көөрүнүң эвес, харын оларны шиитпирлээриниң баш удур планнаарының болдунар аргазын чаа ниитилел тургузуунуң берип турарында-дыр.

Эштер! Совет улус келир үезинче бүзүрелдиг-биле көрүп турар. Амыдырал улам-на эки, улам-на каас-шиник, улам-на утка-шынарлыг апаар дээрзин ол быжыы-биле билип турар. Ооң магадылалы — күш-ажыл, коммунизмниң идеалдары-биле сорук кирген миллион-миллион эр, херээжен кижилерниң карак кызыл күш-ажылы. Ооң магадылалы — Коммунистиг партияның ленинчи, эртемге үндезилеттинген политиказы.

Коммунистер — ленинчилер бистерниң кижи бүрүзүнге дээди шаңнал болза, совет кижилер боттарының бүгү чедиишкиннерин, бүгү тиилелгелерин партия-биле холбаштырып турары болур. Ол черле билдингир. Партия чондан ангылаттынмас болгай. Ооң хүрээлелинде — ажылчын ангының, колхозчу тараачыннарның болгаш улусчу интеллигенцияның эң эки төлээлекчилери. Ажылчы чоннар партияга кызыгаар чок бүзүреп турар.

Ынчаарга чоннуң бүзүрели — негелделиг бүзүрел болгай, эштер. Ынчангаш партияның кандыг-даа шиитпири, ооң политикага, организакчы база идея-кижизидилгелиг ажылга базым бүрүзү болза, партия биле чоннуң чаңгыс эвии улам-на улуу-биле быжыглаар, чоннуң партияга бүзүрелин моон соңгаар-даа чайгылыш чок болдурар ужурлуг.

Бодунуң төөгүлүг харысалгазының бедиинге турарының бүгү-ле чүүлдери бистиң партиявыста бар. Бедик эчис сорулга — чоннуң чаагай чоруу бисти сорук кииреп турар. Чаа амыдыралды тургузарының байлак, хөй чылдыг дуржулгазы бисте бар. Кижи төрелгетенниң генийниң бүгү-ле чедиишкиннерин бодунда синирип алган эртем — марксизм-ленинизм бистиң ажыл-чорудулгавыска удуртулга болуп турар. Бис бодувустуң күштеривиске бүзүрелдиг бис. (Үргүлчүлээдиг адыш часкаашкыны).

1917 чылдың Октябрьда эгелээн улуг орук, коммунизм дээш улуг демисел үргүлчүлеп турар. Эштер, Владимир Ильич Ленинниң бижээни болза: «...Бис демиселче чорувушаан, тиилелгени күзээр болгаш олче ёзулуг орукту айтып билир ужурлуг бис». (В. И. Ленин. ЧДЧ, том II, арын 45). Бис тиилелгени күзеп турар бис. Бис олче орукту билир бис. Ынчангаш бис тиилелгеге чедер, коммунизмге чедер бис! (Үргүлчүлээдиг адыш часкаашкыны).

II. ОКТЯБРЬ ДЕЛЕГЕЙНИ ЧААРТКАН

Эштер! Делегей төөгүзүнүң болуушкуннарының чаңгызы-даа кижи төрелгетенге Октябрьның социалистиг Улуг революциязы ышкаш шак ындыг ханы, үр үениң салдарын чедирбээн. Октябрь диңмирээшкининиң кызаңнаштары хөй-хөй чурттарның улустарынга келир үеже орукту чырыткан. Төөгү бурунгаар кедергей херии базымнар-биле чорупкан.

Бистиң үевистиң арнын тодаргайлаан Октябрьның делегейге салдарларындан эң-не кол чүүлү социализмниң делегей системазының тыптып келгени болгаш хөгжээни болур. (Адыш часкаашкыны). Октябрьның тиилелгезинден болгаш миллион-миллион кижилерниң угаан-бодалынга ооң чедирген салдарындан корткан буржуазия делегейге революстуг болуушкун бүрүзүнден «Москваның киржилгезин» дилеп тыварын оралдажып турган үе тургулаан. Ам ындыг хоозун тоолдарга бүзүрээр кижилер эвээш апарган. Революциялар болза тус чурт бүрүзүнүң иштики хөгжүлдезиниң уламындан, ооң чонунуң тура-соруу-биле өөскүп үнүп база тиилеп турар. Европага, Азияга, Америкага болгулаан дыка хөй тиилелгелиг социалистиг революциялар Октябрьның идеяларының болгаш херээниң уламчылаашкыны болган. (Адыш часкаашкыны).

Ооң түңнелинде делегей социализмниң практиказы калбарган, байлакшаан. Социалистиг орукче кирген чурттарның тус бүрүзү социалистиг күрүнениң, социалистиг индустрияны хөгжүдериниң, тараачыннарны коопераштаарының, улус массаларны идейлиг чаарты кижизидериниң айтырыгларын кандыг-бир чүүлге бодунуу-биле, бот онзагай кылдыр шиитпирлеп турган.

Хөгжүлдезиниң деңнелдери болгаш национал чаңчылдары янзы-бүрү болуп турар өске чурттарның болгаш улустарның социализмче шилчилгези социалистиг тургузуушкуннуң тодаргай хевирлерин улам-на улуу-биле янзы-бүрү болдурар дээрзинге чигзиниг чок. Ол дээрге черле ала-чайгаар ынчаар болур чүүл-дүр.

Ынчалзажок амыдыралдың бадыткап турарындан алырга, социалистиг революцияның болгаш социалистиг тургузуушкуннуң ниити үндезин, чарылбас хевирлери күштүг болуп хевээр кадагалаттынып артып турар. (Адыш часкаашкыны).

Делегей социализмниң хөгжүлдезиниң мөөңнеттинген дуржулгазы ылаңгыя дараазында чүүлдерни бадыткап турар:

— Эрге-чагырга дугайында айтырыг мурнуку хевээр революцияның кол айтырыы болуп артып турар. Бир болза бүгү-ле күш-ажылчы чон-биле эвилелдешкен ажылчын ангының эрге-чагыргазы. Бир болза буржуазияның эрге-чагыргазы. Оон өске чүве турбас. (Адыш часкаашкыны).

— Бир эвес ажылчын ангы болгаш ооң эвилелчилери херек кырында боттуг политиктиг эрге-чагырганы холга алгаш, капиталистиг болгаш өске-даа дарлакчыларның социал-экономиктиг тергииделин узуткаарынга ону ажыглаар болза, чүгле ынчан социализмче шилчилге болдунуп болур.

— Бир эвес ажылчын ангы болгаш ооң авангарды—коммунистер чаа ниитилелди тургузаар, экономиканы база бүгү-ле ниитилел харылзааларын социалистиг ёзу-биле чаартыр дээш демиселге ажылчы чоннарның массаларын сорук киирип, сырый каттыштырып шыдаар болза, социализмниң тиилелгези болдунуп болур.

— Бир эвес ажылчы чоннарның эрге-чагыргазы ангы дайыннарының кандыг-даа атакаларындан (а ындыг атакалар—чурттуң иштинден-даа, ол ышкаш хамыктың мурнунда—даштыкыдан-даа чайлаш чок болур) революцияны камгалап шыдаар болза, чүгле ол таварылгада социализм догуннап тургустунуп болур.

Бо дээрге социализмниң амгы үедеги хөгжүлдезиниң бадыткалдарының чүгле чамдыктары-дыр. Бистиң революциявыстың байдалдары бот онзагай болуп тураа-даа, Октябрьның дуржулгазының делегейге улуг ужур-дузалыын олар база катап бадыткап турар. «Мырыңай боттуг чүүлдерни, оларның иштинден чайлаш чок болгаш ырак эвес келир үеде болур чүүлдерни орус үлегер бүгү чурттарга көргүзүп турар» деп чугаалаан В. И. Ленинниң ханызы-биле шынын олар база катап бадыткап турар. (В. И. Ленин. ЧДЧ, том 41, арын 4).

Ынчалзажок марксисчи-ленинчи угланыышкындан ойталаар, пролетаржы интернационализмден чайлаар чорук чедимче чок чоруктарга болгаш чонга аар-берге уржуктарны чайлаш чок чедирер дээрзин бадыткап турар өске хевирниң дуржулгазы делегей социализминде база бар.

Социализмниң экономиктиг хоойлуларын херекке албас дээн оралдажыышкыннар, социалистиг чурттар-биле найыралдан болгаш эп-сеткил каттыштырылгазындан ойталаар, делегей ареназынга реакцияның күштери-биле каттыжар чоруктар Кыдатка кайы хире аар-берге уржуктарны таварыштырганы экизи-биле билдингир. Кыдат улустуң социалистиг чаалап алыышкыннары улуг айыылга таваржып турар.

Кыдат Улус Республика биле Совет Эвилелиниң, социализмниң өске-даа чурттарының аразында амгы чөрүлдээлер болгаш өскележир чорук үр үеде хевээр артар болгаш харын-даа келир үеде чидиглениир деп, капиталистиг чурттарның чамдык ажылдакчылары ам илергей-ле кордап турар. Ол дээрге чүвениң алызын бодавас политика-дыр деп бодап турар бис. (Адыш часкаашкыны). Ындыг политиканы чорудуп турар кижилер сотка олурза хөйнү. (Адыш часкаашкыны).

Совет-кыдат харылзаалар моон соңгаар кандыг болурун догааштырып турбас бис. Ол харылзааларны чогумчалыг болдурар дугайында бистиң чаңгыс удаа эвес кылган саналдарывыс күштүг болуп хевээр артып турар дээрзин чүгле чугаалап каайн.

Эштер! Амгы делегейниң амыдыралынга социализмниң делегей системазының улуг салыышкыны—ол дээрге акы-дуңма партияларның интернационалчы политиказының ачызында социалистиг күрүнелерниң аразында, хамыктың мурнунда социалистиг дем каттыштырылгазының чурттарының аразында тургустунуп келген чаа харылзаалар-дыр.

Бис арыг арын-нүүр-биле мынча деп чугаалап болур бис: бистиң эвилеливис, бистиң найыралывыс, бистиң кады ажылдажылгавыс — ол дээрге ниити эчис сорулгалар-биле болгаш эрге-ажыктар-биле, эп ёзузунуң эп-сеткил каттыштырылгазының болгаш бот-бодунга дузалажылганың харылзаалары-биле сырый каттышкан тускай догуннаан, дең эргелиг күрүнелерниң эвилели, найыралы болгаш кады ажылдажылгазы-дыр. (Адыш часкаашкыны). Бот-бодувуска дузалашпышаан, бурунгаар дүрген шимчеп чоруур дээш күжениишкиннеривисти, билиглеривисти, курлавырларывысты каттыштырбышаан, бистер кады чорупп орар бис. (Үргүлчүлээдиг адыш часкаашкыны).

Бистер чиг-эттиң, оттулар чүүлдүң болгаш энергетиканың, аъш-чем аймааның, транспорттуң айтырыгларын кады шиитпирлээринче угланыышкынны кылган бис. Бистер эртемниң болгаш техниканың эң чаагы чедиишкиннериниң баазазынга, ылангыя машина тудуунга специализацияны база коопераштаашкынны хаңыладып турар бис. Бистер ол сорулгаларны ынаныштыы-биле, камналгалыы-биле, хуусаа бетинде шиитпирлээр апаар бис. Акы-дуңма чурт бүрүзүнүң болгаш бүгү дем каттыштырылгазының эрге-ажыктарын база хереглелдерин барымдаалап, ол сорулгаларны шиитпирлээр бис. (Адыш часкаашкыны).

Эштер! Ыракта эрткен 1917 чылдың Октябрьда Россияның ажылчыннары болгаш тараачыннары чүгле боттары эрги делегейге — чазый-чилби чоруктуң, дарлалдың болгаш күчүлелдиң делегейинге удур демисежип үнген. Олар империализмниң ожээтен күштеринге хүрээлеткен чуртка социализмни тургускан. Тургускан болгаш камгалап алган. Бис ам чааскаан эвес бис. Бистиң чуртувус социалистиг күрүнелерниң улуг өг-бүлезиниң кезээ болу берген. Бистерге, совет коммунистерге болгаш бүгү совет кижилерге, долгандыр турар делегейде ол социалистиг өг-бүледен чоок кандыг-бир чүве туруп болур бе ынчаш? Ол өг-бүлени чечектелдирер дээш, бистиң ниити чаагай чоруувус дээш бүгү-ле чүүлдерни шыдаар шаавыс-биле кылып турар бис! (Үргүлчүлээдиг адыш часкаашкыны).

Национал-хосталгалыг шимчээшкинниң хөгжүлдезинге бистиң Октябрьывыстың чедирген канчаар-даа аажок улуг салдары үнелеп четтинмес.

Чогум-на Октябрьның тиилелгези колония улустарының медерелин ёзулуу-биле оттурган, империалистиг мөлчүгделден хосталыры дээш демиселге оларның канчаар-даа аажок улуг чедиишкиннерни чедип алырынга дузалаан. 1919 чылда В. И. Ленинниң бижээни болза: «...Чөөн чүктүң улустарының хосталыышкыны ам херек кырында боттанып болур апарган». (В. И. Ленин. ЧДЧ, том 39, арын 321).

Делегейниң ийиги дайынының соонда, фашизмни аштап бистиң тиилелгевистиң соонда ийи миллиард ажыг кижи колонизаторларның мөлчүгделин ап октаан, күрүне талазы-биле хамаарышпас чорукту чедип алган. Ниитизи-биле империализмниң колониалдыг системазы ооң классиктиг хевирлеринге ам узуткаттынган деп санап болур. Ол дээрге бүгү делегейге төөгүлүг ужур-дузалыг болуушкун-дур, эштер. (Адыш часкаашкыны).

Хосталган хөй-хөй күрүнелер хөгжүлдениң капиталистиг оруундан ойталап база дарлалдан хостуг ниитилелди тургузарын боттарының эчис сорулгазы кылдыр салып, социализмче угланыышкынны кылып турары онза чугула.

Социалистиг чурттарның иштинде ол күрүнелер деңшилгениң оруу-биле хөгжүүрүнге боттарынга болдунар дузаламчыны база деткимчени көргүзеринге белен шынчы болгаш ынаныштыг өңнүктерлиг болуп турар. Чүгле мораль болгаш политиктиг эвес, харын экономиктиг, организастыг—камгалалын быжыглаарынга чедир идиг бээр—деткимчени көргүзүп турар.

Хосталга дээш демиселчилерниң оруу чиик эвес. Социализмге эргежок чугула ниитилел экономиказының үндезиннерин тургузар талазы-биле кызымак, шудургу күш-ажыл херек.

Дарлакчы идегеттер-биле болгаш оларның даштыкы өмээржикчилери-биле кадыг-дошкун сегиржип алыышкыннар чайлаш чок. Чамдыкта ол сегиржип алыышкыннар аныяк күрүнелерниң политиказынга ол-бо чайгылыышкыннарга чедирип база чамдыкта шимчээшкинни харын-даа дедирлендирип тургулаар. Ынчалзажок хөгжүлдениң кол угланыышкынында маргылдаа чок. Боттарының эчис сорулгаларын база амыдыралга боттарының туружун медереп билип алган миллион-миллион ажылчы чоннарның тура-соруу—национал хамаарышпас чорукту быжыглаарының болгаш дарлалдан база мөлчүгделден хостуг ниитилел тургузуунуң алызында барып тиилээриниң ынаныштыг магадылалы.

Ол бүгү чүүлдер болза, хөгжүлдениң ындыг чорудулгазы-биле империализм эптежи бээр дээни ол эвес болбайн аан. Чок, мурнунда колония турган черлерде ооң туруштары ам-даа дыка күштүг, ынчангаш империалистер ол туруштарын хевээр арттырар, а болдунар черлерге—хаңыладыр база калбартыр дээш болдунар бүгү-ле чүүлдерни кылырын оралдажып турар.

Олар ам хосталган күрүнелерниң херектеринге шууд-ла чепсектиг холгаарлаашкын кылыр деп аная-ла шиитпирлеп шыдавас. Ол хевирниң сөөлгү улуг үүлгедиишкини — Вьетнамның улузунга удур АКШ-тың дайыны—кедергей чылча шаптырып, чүдек-бужар бойдаашкын-биле доозулган, ол ындыг оннук-чоңгээлер кызырындан хөөп калган. (Адыш часкаашкыны).

Аныяк чурттарның империалистиг шериг болгулешкиннеринче хаара тудар дээш оралдажыышкыннары [illegible] болур.

Мурнунда колония турган черлерде [illegible] ёзу-чурумнар ол-да империализмден хамаарылганың чаа хевирлериндеп өске чүнү-даа улустарга саналдап шыдавас-тыр.

Чөөн чүктүң чурттарынга улустарның национал-хосталгалыг демиселиниң чалгыы чаа-ла көдүрлүп эгелеп турда, В. И. Ленинниң бижээни болза: «...Азияга эрги бектиг дарлалды делегейде кандыг-даа күштер катап тургузуп шыдавас, азиат болгаш чартык азиат чурттарда улус массаларының маадырлыг демократизмин чер кырындан арылдырып шыдавас». (В. И. Ленин. ЧДЧ, том 23, арын 3). А бөгүн бис мынча деп бүзүрелдиг медеглеп болур бис: мурнунда империализмниң колониязы болгаш чартык колониязы турган черлерде хөй миллион массаларның маадырлыг хосталгалыг демиселиниң түңнелдерин делегейде кандыг-даа күштер чер кырындан арылдыр ап октап шыдавас. Улустарның хосталгазының херээн чүү-даа базып шыдавас, келир үе оонуу болур. Октябрьның кыйгырган чырыы делегей төөгүзүнүң ол фронтузунга-даа өшпес. (Үргүлчүлээдиг адыш часкаашкыны).

Эштер! Октябрьның тиилелгези делегейниң ажылчын шимчээшкининиң демиселинге чаа үе-чаданы ажыткан.

ССРЭ-ге, а ооң соонда өске-даа чурттарга социализм тургузуушкуну капитал чурттарында пролетариаттың политиктиг дадыгыышкынының өзүлдезинге идиглиг берген. Ооң хүрээлеңнериниң организастыг чоруу бедээн. Төөгүге улуг рольду ойнаар ужурлуг күш—делегейниң коммунистиг шимчээшкини тургустунган. Монополияларның тергииделинге удур, демократия болгаш социализм дээш демиселдиң талазы-биле пролетариаттың эвилелчилериниң фронтузу калбарган.

Ооң-биле чергелештир капитализм бодунуң келир үези чок ниитилел кылдыр улам-на тодаргай көргүзүп турар. Ооң экономиказы доктаамал бөйдап турар. Техниктиг деңшилге кедергей хөй санныг ажылчыннарны бүдүрүлгелерден үндүр сывырып турар, а ол чорук бүгү социал-политиктиг системаны буза силгиири-биле кыжанып турар. Өртектер үзүктелиишкин чок өзүп, акшаның үнэ чокталыышкыны бирги чергениң бөрге айтырыы болуп турар. Бузутчу политиктиг кажарлаашкыннарны, саттыныкчы чоруктарны, эң-не бедик эрге-дужаалдыг ажылдакчыларның талазындан эрге-чагырганы кара туразында ажыглаар, хоойлу-дүрүмнү каржызы-биле хажыдар чоруктарны чугаа-сооттуу-биле сойгалаары бирде бир чуртта, бирде өске чуртта бомба дег частып, чагырыкчы ангының сандараанын көргүзүп турар. Кем-херек үүлгедир чоруктуң рекордчу өзүлдези ооң кырынга немежип турар. Ол бүгү чүүлдер болза социализмче шилчилгениң боттуг экономиктиг база социал-политиктиг эге-сууру четчириниң бедик чергезинде четкениң айтып турар. Капиталистиг чурттарда массаларның үндезин чаартылгаларже чүткүлү өзүп турар.

Буржуазия — дуржулгалыг удурланыкчы болбайн аан. Ол тактиказын солуп, кажарлап турар. Келик-чамдык реформаларның аргазы-биле ол бодунуң туруштарын быжыглаарын, массаларны социализмче чүткүүрүн кошкадырын оралдажып турар.

Ол байдалдарның үезинде компартиялар боттарының революстуг демиселиниң стратегиязын база тактиказын сайзыраңгайжыдарынче чүткүп турар. [illegible]

Кандыг-даа маршруттарны шилип алыр болза, алызында барып коммунистерниң хүлээлгези—массаларны кол эчис сорулгаже, социализмче баштап чорудары болур. Революстуг ажыл-чорудулгага тактиканы солууру, чаа эвилелчилерни чедип алыры-биле чөпшээрежилге кылыры черле болдунуп болур дээрзин Октябрьның тиилелгези дээш демиселдиң дуржулгазы көргүскен. Ынчалзажок өске чүүлге база-ла бүзүрээн бис: тактиканың ажыын бодааш, принциптерни кандыг-даа таварылгада хажыдып болбас. Өскээр чугаалаарга, оон башка баштың дүгү артар, а баш боду чок болур. (Адыш часкаашкыны).

Компартияларның салдары улгаткан тудум-на, империализм коммунистерни шын оруктан чайладырып улам идепкейлиг оралдажып турар. Ону каржызы-биле—күткүүрүнүң, кыжанырының аргазы-биле-даа, эскет чок кажарлаашкын-биле-даа кылып турар. Ам буржуаз чурттарның коммунистеринге эпти-ле оларның «ниитилелге турар эргезин» «хүлээп көөрүн» аазап турар. Оон орнунга «аргажок чүвени»: олар капиталдың эрге-чагыргазынга удур, социализм дээш демиселден ойталаарын, ангының интернационалчы эп-сеткил каттыштырылгазындан ойталаарын негеп турар. Ынчалзажок коммунистер ниитилелге боттарының туружун шагда-ла чаалап алган. Чогум-на боттарының революстуг демисели-биле чаалап алган. Ниитилелге оларның ролюн улустар хүлээп көрген, ынчангаш ону кым-даа казып шыдавас! (Үргүлчүлээдиг адыш часкаашкыны).

Коммунистиг хүрээлеңнерниң сырый каттыжыышкынының үзерин империалистер ковчуг күзеп турар. Ол сорулга-биле социализм чурттарының компартиялары, ылангыя СЭКП ниителелди социалистиг ёзу-биле чаартыр талазы-биле боттарының үлегерин бүгү чүктүң коммунистеринге күткүп турар дээр янзылыг меге-хоозун бадыткаашкынны бар шаа-биле нептередип турар. Ол дээрге илергей-ле меге-хоозун чүве ышкажыл.

Бистиң партиявыс бүгү-ле марксисчи-ленинчи партиялар ышкаш, коммунистиг шимчээшкинде бүгүде хүлээп көрген принциптерни—дең эргени, хамаарышпас чорукту, иштики херектеринге холгаарлаваазын, янзы-бүрү чурттарның коммунистериниң эп-сеткил каттыштырылгазын болгаш бот-бодун деткижерин быжыы-биле барымдаалап турар.

Ам бистиң революциявыстың алдан чыл оюн делегейлевишаан, Совет Эвилелиниң коммунистери бистер делегейниң коммунистериниң улуг акы-дуңмалыышкы чоруунга кезээде шынчы болурувусту база катап медеглеп тур бис! (Үргүлчүлээдиг адыш часкаашкыны). Капиталдың диктатуразынга удур, хосталга, тайбың болгаш социал деңшилге дээш демисежип турар коммунистиг болгаш ажылчын партияларга, оларның эвилелчилеринге эң-не улуг чедиишкиннерни изии-биле күзеп тур бис. Бистиң найыралывыска, эп-сеткил каттыштырылгавыска болгаш деткимчевиске кезээде бүзүреп болур силер! (Үргүлчүлээдиг адыш часкаашкыны).

Эштер! Совет эрге-чагырга тайбың дугайында ленинчи декреттиң лозуңу-биле төрүттүнген, ынчангаш ол үеден бээр-ле бистиң чуртувустуң бүгү даштыкы политиказы тайбынга ынакшыл-биле синниккен. Боттуг төөгүлүг байдалдар ооң тодаргай ужур-утказын: янзы-бүрү ниитилел тургузуглуг күрүнелер-биле тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынче угланыышкынны болдурган.

Бо хүннерде тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынының принциптери эң-не боттуг болгаш чөптүг чорук болуп, делегей херектеринде дыка быжыг дазылдыг апарган. Ол дээрге делегейде күштер деңзигүүрүнүң өскерлиишкининиң — хамыктың мурнунда Совет чурттуң, бүгү социалистиг дем каттыштырылгазының күчү-шыдалының болгаш делегейде ат-алдарының өзүлдезиниң түңнели-дир. Ол дээрге делегейниң ажылчын шимчээшкининиң болгаш национал хосталга күштериниң чедип алган чедиишкиннериниң база түңнели-дир. Адак соонда, ол дээрге, капиталистиг делегейниң чагырыкчы бөлүктериниң чамдык кезээниң чаа боттуг байдалдарны билип турарының түңнели-дир.

Ооң-биле кады ол дээрге, делегей харылзааларын тайбының угланыышкынынга эде тургузарын чедип алыр сорулга-биле Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг дем каттыштырылгазының өске-даа чурттарының сөөлгү чылдарда чорудкан аажок улуг ажылының түңнели-дир.

Делегейде чеден чылдарда онза иле апарган чаагай өскерлиишкиннерни делегейниң дүшкүүрлүг чоруунуң чавырлыышкыны деп адаан. Ол өскерлиишкиннер көскү болгаш тодаргай. Ол өскерлиишкиннер чурттар аразында ак сеткилдиг болгаш чөптүг харылзаа байдалдарының дүрүмнериниң бир янзы кодекизи кылдыр делегей документилеринде хүлээп көрдүнген болгаш быжыглаттынган, ол чорук шериг авантюраларынга хандыкшылдыгларның оруунга эрге болгаш мораль-политика талазы-биле моондакты тургузуп турар. Ол өскерлиишкиннер — боо-чепсекти эндере бүдүрериниң чамдык кападдарын дуглап чыдар баштайгы, амдызында бичии-даа бол, дугуржуушкуннарны чедип алганы ол болур. Ол өскерлиишкиннер — янзы-бүрү ниитилел тургузуглуг күрүнелерниң аразынга тайбың кады ажылдажылганың хөй-хөй талаларын хаара туткан хөй санныг дугуржулгаларда илергейлеттинген.

Европада эки талаже өскерлиишкиннер эң тода, ында чаагай кожа-хелбээ турарының харылзаалары, кайы-кайызын билчир чорук, улустарның эрге-ажыы болгаш бот-боттарын хүндүлежир чоруу быжыгып турар. Ол чедип алыышкынны бедии-биле үнелеп, ону кандыг-даа арга-биле камгалаарын болгаш быжыглаарын боттарывыстың хүлээлгевис кылдыр санап турар бис. Ынчангаш Франция, ГФР, Англия, Италия ышкаш ындыг чурттар-биле, Европаның өске ниитилел системалыг бүгү-ле улуг болгаш бичии күрүнелери-биле кады ажылдажылганы улуг ужур-дузалыг кылдыр көрүп турар бис.

Каттышкан Штаттар-биле харылзааларны улуг ужур-дузалыг кылдыр көрүп турарывыс база билдингир. Социал-экономиктиг угланыышкындан идеологияга чедир — бистиң чурттарывысты дыка хөй чүүлдер ангыландырып турар. Бистиң күрүневис тургузуу АКШ-та чамдык кижилерге таарышпайн турар, Америкада чүү болуп турарының дугайында бистер база дыка хөйнү чугаалап болур ийик бис. Ынчаарга бир эвес чылданты каржыышкыннарже чыгааш, бот-бодун өөредирин оралдажыр болза, ооң түңнели харын бистиң ийи чуртувуска ажык чок болгаш ниитизи-биле тайбының херээнге айыылдыг, бүзүрешпес чорукту база өжээннежилгени улам чидиглендирип болур. «Оларга таарышпаса таарышпас-даа болза, Совет Россия — улуг күрүне, «бистиң чазаавыс оларның хөңнүнге таарышпазынга чылдагааннааш, бистиң-биле харылзаа тударындан улуг сеткип ойталаан вильсончу политика Америкага чүнү-даа бербес» (В. И. Ленин. ЧДЧ, т. 37 арын 254) деп, ынчаардагы америк удуртукчуларны Совет күрүнениң эге бажында-ла Ленин сагындырып чораан. Чартык чүс чыл мурнунда ол чөптүг сагындырыг турган. Ол ам улам дээштиг апарган. (Адыш часкаашкыны).

Совет-америк харылзааларга шиитпирлиг чүве болза, үр хуусаалыг тайбың дугайында сагыш салыышкыны болур дээрзин амыдырал боду негеп турар. Ындыг шугумну барымдаалап турар бис; харыы кылдыр база ону манап турар бис. Дең эргеге болгаш кайы-кайызын хүндүлээринге үндезилээш, АКШ-биле эгелээн харылзааларның хөгжүлдезин үргүлчүлээринге кезээде белен бис.

Делегей харылзаалары ам бир-ле болза, бүзүрежир чорукту болгаш кады ажылдажылганы өстүрериниче, чок-ла болза, коргужар чорукту, сезиглениишкиннерни, боо-чепсекти мөөңнээринге чедирип болур чоруктуң, — алызында баргаш, бир-ле болза, быжыг тайбынга, чок-ла болза, дээрге-ле дайынның бис кырынга балансылажырынга чедирип болур оруктарның белдиринде турган ышкаш кылдыр сагындырар-дыр. Дүшкүүрлүг чоруктуң чавырлыышкыны тайбының оруун шилип алыр арганы берип турар. Ол арганы оскунары кемниг үүлгедиг болур ийик. Ынчангаш ам эң-не чугула, черле соңгаарладып болбас сорулга—боо-чепсекти эндере бүдүрер чоруктуң делегейде кедергей нептерээн турарын соксадыры ол болур. (Үргүлчүлээдиг адыш часкаашкыны).

Чепсегленииишкиннер улам немей өзүп, улам-на айыылдыг хевирлер кирип бар чыдары хараадаанчыг-дыр. Массалыг узуткаашкынның боо-чепсээниң чаа бир янзы бөлүктери болгаш хевирлери тургустунуп турар болгаш оларны кымның инициативазы-биле тургузуп турары база эки билдингир. Ынчаарга ындыг чаа хевир бүрүзү—хөй билдинмес деңнелгелер ышкаш, ол болза чүгле шериг-техниктиг болгаш стратегтиг эвес, харын политиктиг уржуктарлыг. Боо-чепсекке тергиидели бодунга хевээр арттырып алыр дээр кенен бодал-биле ооң бир хевириндеи өске хевиринче шураашкын харын боо-чепсекти эндере бүдүрериниче чытап, бот-бодунга бүзүрешпес чорукту хаңыладып, чепсегленииишкинни дүгүрериниң хемчеглерин боттандырарын бергедедир.

Моон-биле холбаштыр моон мурнунда-даа чугаалаттынып турган бодалды бүгү тодазы-биле бадыткаары күзенчиг-дир. Совет Эвилели бодунуң камгалалының дугайында болур-чогууру-биле сагыш салып турар, ынчалза-даа өске таланы шериг талазы-биле тергиидээр чорукту чедип алырын оралдашпайн турар болгаш оралдашпас-даа. Ам, чижээ, Төп Европада, Чөөн болгаш Барыын чүктерниң аразында азы ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың аразында шериг күштериниң тургустунган чижек деңдеңзизин үрээрин күзевейн турар бис. Ынчаарга ооң орнунга ону кым-даа бодунга ажыктыг кылдыр үрээрин күзевезин харын негеп турар бис. (Адыш часкаашкыны).

Тургустунган деңдеңзини хевээр арттырары — бодунга ажык сүрген сорулга эвези билдингир болгай. Боо-чепсектиң эндере бүдүрер чоруктуң калбарыышкынының шеглээрин эгелээр, шериглерниң удурланыштыр туржуп турарын чоорту чавырылдырар дээш туржуп турар бис. Кижи төрелгетенге эң-не коргунчуг айыылды— ядролуг дайынның кыжаныышкынын боттуу-биле бичеледирин, а ооң соонда харын чайладырын күзеп турар бис. Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг өске-даа чурттарның бүгүдеге билдингир саналдары, чогум-на харын олче угланган.

Бөгүн мындыг боттуг базымны кылырын саналдап турар бис: **ядролуг боо-чепсекти бүдүрерин бүгү күрүнелер хары угда соксадырының дугайын дугуржуп алыр.** Ынчангаш өске ындыг кандыг-даа боо-чепсекти — атомнуг, водородтуг азы нейтроннуг бомбаларны азы снарядтарны бүдүрерин соксадыр. Ядролуг чепсектиг күрүнелер ол чепсектерни мырыңай бүрүн, «чүс хуу» узуткаарынче бурунгаарлавышаан, оларның ам безин мөөңнеттинген курлавырларын чоорту кызырарынче кирер деп хүлээлгени база хары угда ап болур ийик. Атомнуң энергиязын — чүгле тайбың сорулгаларга ажыглаар — Совет күрүне бодунуң алдан чылының чылында чазактарга болгаш улустарга ындыг кыйгырыгны салып тур.

Ядролуг дайынның кыжаныышкынын бичеледириниң сорулгазынга шуут хамаарылгалыг база бир чугула айтырыг бар. Ядролуг боо-чепсектиң шенелделерин хоругдаарының херээн эчизинге чедирер, ындыг шенелделерни чүгле атмосферага, космоска болгаш суг адаанга эвес, харын чер адаанга база кылбас дугайында чугаа чорупп турары ол. Ол айтырыг талазы-биле чугаалажыышкыннарны бурунгаарладырын, оларның чедиишкиннииг доозулгап турарын күзээр бис. Ынчангаш, **ядролуг боо-чепсектиң бүгү шенелделерин доктааткан хуусаада хоругдаары-биле чергелештир, тайбың сорулгаларга ядролуг чазылдырыышкыннарны соңгаарладырын чарлаан турарының дугайын дугуржуп алырынга** белениивисти медеглеп тур бис. Бистиң-биле чугаалажыышкыннарда киржип турарлар ССРЭ-ниң ол чугула базымын болур-чогууру-биле үнелеп көөр, ынчангаш улустарның шагдан бээр манап турары керээни чарарынче угланган орук арыглаттынган турар дээрзинге идегеп турар бис. (Адыш часкаашкыны).

Совет Эвилели тайбының оруу-биле бүзүрелдиг бар чоруур. Социализмниң болгаш капитализмниң маргылдаазы тулчуушкун шөлүнге эвес, чепсеглениишкиннерниң конвейерлеринге эвес, харын тайбың ажыл-ишке шиитпирлеттинген турары дээш идепкейлиг болгаш чүткүлдүг туржуп турар бис. Ол ийи делегейниң аңгылаан кызыгаарларны таварты ядролуг октарлыг ракеталар оруктары эрткен турарын эвес, харын бүгү кижи төрелгетенниң чаагай чоруунга таарыштыр калбак болгаш хөй янзы хевирлиг кады ажылдажылганың оруу чаттылган турарын күзээр бис. Ол политиканы чайгылыш чок чорудупшаан, «Улустарга — тайбыңны!» деп Октябрьның эң кол лозуннарының бирээзин, Ленинниң чагыгларын күүседип турар бис. (Адыш часкаашкыны).

Бир эвес кол сорулга — делегейниң чаа дайынын болдурбазының, быжыг тайбыңны хаңыладырының сорулгазы шиитпирлеттине бээр чүве болза, ол чорук Черниң чурттакчыларының мурнунга кайгамчык перспективаларны ажыдар. Бистиң үевисте ниитизи-биле кижи төрелгетенниң мурнунда турар өске-даа амыдыралчы чугула айтырыгларны шиитпирлээринге таарышкан байдалдар тыптып келир.

Ол чүү ындыг айтырыгларыл?

Ол, чижээлээрге, кижилерниң аажок хөй массаларын аъш-чем, чиг-эт-биле, энергияның үнер дөстери-биле хандырарының эргежок чугулазы-дыр. Бар саналгалар ёзугаар алырга, Черниң чурттакчы чону амгы чүс чылдың төнчүзүнге чедир дөрт миллиардтан алды миллиард кижи чедир немей өзер-дир. Ол, оон ынай, — Азия, Африка болгаш Латин Америка чурттарының колониализм уржуундан болдунган экономиктиг хожудаашкынын ажып эртери-дир, ол чорук келир үеде күрүнелер аразынга харылзааларның чогумчалыг хөгжүүрүнге, черле ынчаш ниитизи-биле кижи төрелгетенниң деңшилгезинге-даа эргежок чугула. Ол, адак соонда, техниканың контроль чокка улам ынай хөгжүүрүнүң кижиге кыжанып турар хөй санныг айыылдарындан ону камгалавары—биргээр чугаалаарга, кижиге бойдусту камгалап бээри-дир.

Ол черле боттуг болгаш көнчүг шыңгыы айтырыглар. Бир эвес делегейге план ёзугаар кады ажылдажылганың оруктарынга ол айтырыгларны сарыылдыг ёзу-биле коллективтиг шиитпирлевес болза, чаа он чыл санында-ла ол айтырыглар улам чидиглеңир.

Бистиң үевисте делегей социал талазы-биле чаңгыс аай эвес, янзы-бүрү ниитилел тургузуглуг күрүнелерден ол тургустунуп турар. Боттуг факт ындыг-дыр. Делегейниң социалистиг кезээ бодунуң иштики хөгжүлдези-биле болгаш делегей харылзааларын бодунуң канчаар ноор чоруу-биле кижи төрелгетенниң мурнунда турар улуг айтырыгларны кандыг аргалар-биле эң дээрэ шиитпирлеп болурунуң эки үлегер-чижээн берип турар. Ынчалзажок делегейниң ол кезээ бүгү кижи төрелгетенниң орнунга ол айтырыгларны чааскаан шиитпирлеп шыдаавазы билдингир. Маңаа чурт бүрүзүнүң күзел-соруктуг күжениишкиннери эргежок чугула, бүгү чурттарның, бүгү улустарның калбак болгаш боттуг кады ажылдажылгазы эргежок чугула. Совет Эвилели — чүмү-биле ындыг кады ажылдажылга дээш туржуп турар. Бир эвес хандыр көөр чүве болза, тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынының угланыышкыны кылдыр адап турарывыс даштыкы политиктиг угланыышкынның утказы-даа харын ында.

Эштер, өңнүктер! Октябрьның чаалап алыышкыннары, социализмниң күчү-шыдалы — бистиң үевисте кижи төрелгетенниң улам ынайгы деңшилгезиниң эң идегелдиг үндезини ол-дур. Октябрь—ажылчы массаларның тура-соруу болгаш холдары-биле боттанган улуг чаартылгаларның дөрбүн чүс чылдың кырынга киискип үнген тугу-дур. (Адыш часкаашкыны).

Социализм бодунуң кайы-бир тодаргай, төөгү талазы-биле болдунган хевиринге тайбыңны, хосталганы, дең эргени болгаш чаагай чорукту бүгү күш-ажылчы кижи төрелгетенге бербишаан, Чер кырынга кол ниитилел системазы болу бээр ындыг үе-чадаже уткуштур бар чоруур бис. (Адыш часкаашкыны).

Ынчаарга ол хоозун бодал эвес-тир, чараш күзээшкин эвес-тир. Ол —боттуг перспектива-дыр. Ону силерниң-биле, эштер, боттарывыстың ажылывыс болгаш демиселивис-биле хүн бүрү чоокшуладып орар бис, ону бистиң миллион-миллион үе-чергежилеривис боттарының ажыл-ижи болгаш демисели-биле чоокшуладып орар. Ол харын Октябрь революциязының эгелээн херээниң үргүлчүлели-дир. (Үргүлчүлээдиг адыш часкаашкыны).

Улуг Октябрьның тугунга, революцияның Кызыл тугунга кезээде шынчы болур бис! (Диңмиттиг адыш часкаашкыны).

Өлүм чок марксисчи-ленинчи идеяларның чырыы делегейниң кырынга улам чырыткыландыр чайнап турзун! (Диңмиттиг адыш часкаашкыны).

Улуг совет улус делгерезин! (Диңмиттиг адыш часкаашкыны).

Бистиң өндүр улуг партиявыс — Ленинниң партиязы делгерезин! (Диңмиттиг адыш часкаашкыны).

Коммунизмниң тиилелгезинче бурунгаар! (Диңмиттиг адыш часкаашкыны).

(Диңмиттиг, үргүлчүлээдиг адыш часкаашкыны, шупту туруп келген. СЭКП-ниң, ооң Төп Комитединиң алдары дээш йөрээлдер салыышкыннары, «Ура!» деп кыйгылар залга чаңгыланып турган).

ОНЗАГАЙ ӨҢНЕР-БИЛЕ

— Сергей Кончукович Ланзы-биле эрткен чылын чаа-ла таныжып алган бис. Чараш даштар-биле каастап турган кылган ышкаш онзагай өңнер-биле чуруур кижи-дир. Оон чуруктарында төрээн черин кайгамчык-ла көргүскен-дир. Улуг Октябрьның 60 чылын таварыштыр оон Москвада ажыттынган делгелгези дээрге уран чүүлдүң ёзулуг байырлалы-дыр — дээрзин чуваш чурукчу Виктор Леонтьевич Немцев С. К. Ланзының ажылдарының делгелгезин Москвага ажыдып тура чугаалаан. — Ол хире сураглыг чурукчу чүгле бежен-не хар чедир чурттааны хомуданчыг — деп, ол чугаалаан.

Москвада делгелге шынап-ла кижиниң сагыш-сеткилин хайныктырып келир. Делгелге залының соңгаларындан дашкаар найысылалдың хүн бүрү амыдыралы чоруп турар, а делгелгеде чуруктарда Тываның улуузунуң, оон хоорай, суурларының, оон бойдузунуң болгаш төөгүзүнүң онзагай чүүлдери ылгалып көстүп турар. Ында бодунуң төрээн булуңун уран-чечен арга-биле онзагай-ла көргүскен. Хосталга болгаш социализм дээш тыва улустуң аар-берге революстуг оруун көргүскен дараазында бөлүк чуруктар онзагай: «60 маадырларның тура халыышкынының соонда» (1958 ч.), «Партизаннарже» (1959 ч.), «Россия-биле каттышканының байырлалы» (1967 ч.). Тываның маадырлыг эрткен үезин ол доктаамал чуруп көргүзүп турар. «Хемчик кожуунунуң төлээлекчилериниң кызыл партизаннарның командылалының төлээлекчилери-биле чөвүлел хуралы» деп чурукту 1974 чылда чураан. Бо чуруктар чурукчунуң төрээн чонунга ханы ынаан, хосталга дээш демиселчилерниң тура-соруун оон чагалаанын илередип турар. Чурукчунуң чогаадылгазында партийжи чорук, чоннуң амыдыралында депшилгелиг чүүлдерни оон онзалап чуруп көргүскени көскү.

Чурукчунуң чогаадылгазында эң кол принцип ол боор турар дээрзин Чурумалдыг уран чүүлдер эргелелиниң начальнигиниң оралакчызы, РСФСР-ниң Культура министерствозунуң кол эксперт чурукчузу В. П. Воробьев делгелгени ажыдып тура демдеглээн. С. К. Ланзының ажылдарының ужур-утказы-даа, ону көргүскен арга-кевирлери-даа бүрүн дугжуп турар, оон шупту ажылдары шак ындыг. Портрет, пейзаж, бети дээрге натюрмортта безин чурукчунуң идея талазы-биле туружу тодаргай илереттинип турар. «Төрээн черим дугайында сюита» деп бөлүк чуруктарында — «Чайлаг», «Чалыы назын» дээш өске-даа — төрээн чериниң бойдузунуң, бойдузу чагырып ап турар совет кижиниң чараш мөзү-шынарының дугайында алгаг-йөрээл илереттинген.

Күш-ажылдың кижизиниң иштики нарын мөзү-шынары оон портреттеринде көскү. Шак ындыг ажылдар кижилерниң сагыш-сеткилинге эстетиктиг салдарны чедирип турар. Чаагай сеткилдиг чурукчу шак ындыг ажылдарны кылып шыдаар. Ланзы ышкаш чурукчуларның ажылдары кажан-даа ис чок барбас, олар кижилерни коммунистиг идеалдарга кижизидеринге ачы-салдарын чедирер.

Москвага делгелгени ажыдыынга чыглып келгеннерниң аразында Сергей Кончуковичини билир кижилер-ле хөй болган. Оларга-даа, оон чаңгыс чер-чурттугларыга болгаш кады ажылдап чораан өөрү бискеже, чурукчунуң чаагай сеткили, сагыш човангыр, кижилерге чоок чоруу, кезээде бурунгаар чүткүл, амыдыралга ханы ынакшылы билдингир. Бо бүгү оон чогаал ажылында тодаргай көргүстүнген.

— Манаа, Москвага Сережа бистиң ынак киживис боор келген — деп, РСФСР-ниң Чурукчулар эвилелиниң баштаар чериниң секретары В. М. Сидоров делгелгени ажыдып тура чугаалаан. — Ол ам бистиң аразында чок-тур. Оон 50 харлааның таварыштыр юбилейге делгелгезин мөчээниниң соонда эрттирип турар-дыр бис. Чурукчунуң ажылдары чоннуу боор артып каар.

РСФСР-ниң алдарлыг чурукчузу, Тыва АССР-ниң уран чүүлүнүң болгаш литературазының алдарлыг ажылдакчызы, республиканың Күрүне шаңналының лауреады, Тываның сураглыг чурукчуларының бирээзи чораан С. К. Ланзы бөгүн 50 харлап турар. Шак бо кайгамчык кижи республиканың культура хөгжүлдезинге улуг үлүг-хуузун киирген. Уран чурулганың болгаш графиканың 500 ажыг ажылдары, 150 хире шиилерниң каасталгазы, Тываның ном үндүрер чериниң парлааны он-он номнарның каасталга чурулгазы чурукчунуң кыска-даа бол чогаадылга-биле байлак амыдыралының түңнели боор турар. Оон-биле чергелештир хөй-ниити болгаш башкылаашкын ажылынга база киржип чораан. Сергей Кончукович Ланзының амыдыралы, чогаадылгазы, хөй-ниити ажылы-чорудулгазы — бо бүгү аныяк өскенге чаагай үлегер-чижек болур.

А. ЕМЕЛЬЯНОВ.

Тыва АССР-ниң культура министриниң оралакчызы.

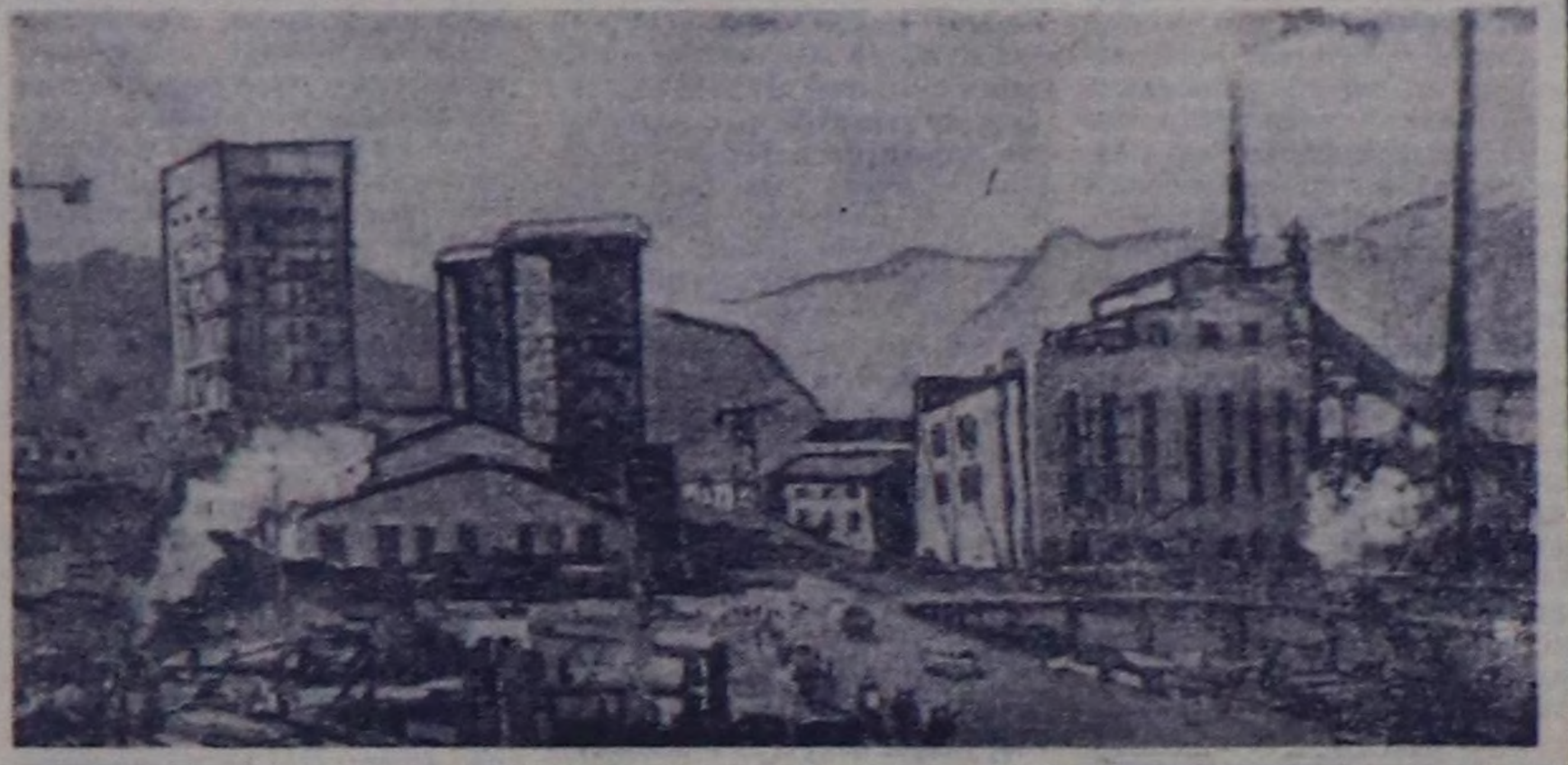

ЧУРУКТАРДА: «Тываның тудуглары» деп чурук болгаш артист Татьяна Монгуштуң портреди.

БАЙЫРЛАЛДЫҢ АК-КӨК ОТЧУГАЖЫ. ЧУРУКТА: ССРЭ-ниң Күрүнениң үлегерлиг улуг театрының солизи, ССРЭ-ниң улустуң артизи Белла Руденконуң ырлап турары.

И. Зотинниң болгаш Б. Кавашкинниң фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ССРЭ 60 ЧЫЛ ДУРГУЗУНДА

Политиздаттың үндүргени «Совет Эвилели» деп политика-экономиканың каасталга чуруктуг тайылбыр номун улуг Совет Төрээн чурттуң алдан чылынга, оон төөгүлүг чаалап алышкынарынга болгаш чедиишкиннеринге тураскааткан.

Номда XX чүс чылдың кол болуушкуну болур Октябрьның социалистиг Улуг революциязының бүгү делегейге төөгүлүг ужур-дузазын тайылбырлаан, ССРЭ-ниң чаа Конституциязында хоойлу ёзугаар быжыглаттынган Советтер чуртунуң Октябрьның тиилелгезинден сайзырангай социалистиг ниитилелди тургузарынга чедир төөгүлүг хөгжүлдезиниң кол үе-чадаларын илереткен.

Совет ниитилелдиң социал тургузуунга болгаш шынар талазы-биле ханы чаартылгаларга, политиктиг системаның, социалистиг демократияның хөгжүлдезинге, национал айтырыгны чедиишкинниг шиитпирлээнинге делгеренгей тодарадылышкынны берген. Чижээлээрге, номда эвилелдешкен аңы-дуңмалышкы он беш бүгү республикаларның бүгү талалыг чечектелиишкининиң дугайында делгеренгей сан-медээлерни киирген.

Номда ниитилел бүдүрүлгезиниң дүрген, пропорционалдыг хөгжүлдезин, улустуң чаагай чорууунуң өзүлдезин, совет кижилерниң амыдыралының бүгү талаларында социал-экономиктиг өскерлиишкиннерни делгеренгейи-биле көргүскен.

Совет ниитилелдиң удуртукчу болгаш башкарыкчы күжү, оон политиктиг системазының, күрүне болгаш хөй-ниити организацияларының өзээ болур СЭКП-ниң өзүп турар ролюн, а ол ышкаш ажылчы чоннарның массалыг организацияларының — улус депутаттарының Советтериниң, профэвилелдериниң, комсомолдуң болгаш өске-даа организацияларның ролюнуң бедээнин тайылбырлаан.

Номда хөй материалдар-биле СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнениң тайбың аңакшылдыг даштыкы политиказын тодаргай көргүскен.

Тайылбыр номун хөй санныг номчукчуларга таарыштыр үндүрген.

(СЭТА).

8 сл.

1977

1966

Улуг Октябрьның

дугайында энциклопедия

«Советская энциклопедия» деп ном үндүрер чер Улуг Октябрьның 60 чылынга таварыштыр «Октябрьның социалистиг Улуг революциязы» деп номну парлап үндүрген. Бо энциклопедияның номда 1917—1918 чылдарның революстуг чорудулгазының дугайында теоретиктиг болгаш документалдыг материалдарны түннеп берген.

Номда В. И. Ленинниң, оон үнелээлекчи ажылдарының, оон удуртукчузу, башкарыкчы ажыл-чорудулгазының дугайында, большевик партияның, оон съездилериниң болгаш конференцияларының, парлалга органнарының дугайында чүүлдерни, ажылчыннар, тараачыннар болгаш солдаттар депутаттарының Советтериниң дугайында документалдыг материалдарны киирген.

Номда революстуг шиитпирлиг болуушкуннарның — Петроградка, Москвага, Киевке чепсектиг тура халыышкыннарның, чуртка Совет эрге-чагырганың тиилелгелиг базымнарының дугайын тайылбырлап бижээн. Октябрь революциязының эң-не идепкейлиг киржикчилеринге тускай чүүлдерни тураскааткан.

(СЭТА).

Телевидение

НОЯБРЬ 3-ТЕ

МОСКВАДАН

13.00—Медээлер.
13.15—Н. Римский—Корсаков. Скрипкага болгаш оркестрге фантазия. РСФСР-ниң алдарлыг артизи Э. Грач болгаш Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң Б. Демченкога удурткан симфония оркестри күүседир.
13.35—13.45—Чапсар.
13.55—Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң, Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң Дээди Совединиң болгаш Россияның Совет Федеративтиг Социалистиг Республиказының Дээди Совединиң Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 60 чыл юбилейинге тураскааткан каттышкан байырлыг хуралы. Кремльдиң Съездилер ордузундан дамчыдылга.

КЫЗЫЛДАН

18.30—Телемедээлер.
18.45—Документалдыг фильм.
18.55—«Ленин. Октябрь. Тыва». Дамчыдылга.
19.35—«Чөөн Сибирь». Киножурнал.
19.45—Телемедээлер (орус дылга).
19.55—Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00—Медээлер.
20.10—Байырлал концерти. 2 кезээ—уран чүүл мастерлериниң болгаш Совет Эвилелиниң Республикаларының күрүне коллективтериниң Кремльдиң Съездилер ордузунга оюн көргүзүү.
21.45—«Чөвуланның дөвүнчүүнге». Хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 10-гу серия.
23.00—«Үе». Информастыг программа. СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң болгаш РСФСР-ниң Дээди Совединиң каттышкан байырлыг хуралы.
00.30—01.45—Хоккейге ССРЭ-ниң чемпионады. «Динамо» (Москва) — «Торпедо» (Горький). 2-ги, 3-кү оюннар. В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң Спорт ордузундан дамчыдылга.

КӨРҮКЧҮЛЕРНИҢ УЛУГ СОНУУРГАЛЫ

Бистиң чурукчувус Сергей Кончукович Ланзының ажылдарының делгелгези Москвада ажыттынганын номчукчулар билир. Чорук айы-биле найысылалга кээп, сураглыг чурукчунуң делгелгезин көөр аас-кежиктиг болдум. РСФСР-ниң Чурукчулар эвилелиниң делгелге залында ажыттынган делгелгеге москвачылар-даа, хоорайның аалчылары-даа хөйү-биле кээп турар болду. Ында делгеп салган ажылдарны көрүкчүлерниң сонуургап турарын кижи дораан-на эскерип каар. Ылангыя демдеглел дептеринде хөй санның бижиглерни сеткил хайныышкын-биле номчудум. Оларның аразындан чамдык одуругларны мында бижидим.

«Чурукчу С. К. Ланзының ажылдары чараш болгаш сеткил-чүректиң өөртүп келир-дир. Москва, чурукчу С. Переверзев». «Ырак болгаш билдинмес тыва талантылыг чурукчу, патриот С. Ланзының чогаал ажылында тода, көскүзү-биле биске билдинип келди. Инженер конструктор Н. Тарасенко, чурукчу Д. Горохов». «Чараш каас Тыва, оон кайгамчык кижилериниң дугайында силерниң ырыңар дээш четтирдивис. Чурулга академиязының корреспондент кежигүнү». «Сергей Ланзының чуруктары сеткилди хөлзедир, ырак Тываже кижини кыйгыра бээр-дир. Оон ажылдары хөй-хөй чылдарда чурттап артсын. Москваның № 613 школазының башкылары».

Демдеглел дептеринде кирген бижиглерде көрүкчүлерниң чаагай күзел-бодалдары, магадаашкыны илереттинген. Аңаа кым чоргаарланмас боор.

Ш. КУУЛАР.

* * *

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 60 чыл оюнга уткуштур РСФСР-ниң Чурукчулар эвилели Россия Федерациязының чурукчу мастерлериниң чурулга уран чүүлүнүң делгелгезин организастаан. Ол делгелгеде РСФСР-ниң алдарлыг чурукчузу, Тыва АССР-ниң Күрүне шаңналының лауреады С. К. Ланзының чураан чуруктары база кирген.

Аныяк Тыва республиканың сураглыг чурукчуларының бирээзи С. К. Ланзының кылган ажылдарын москвачылар улуу-биле үнелээн. Ында кирген он-он чуруктарның жанры бот-боттарынга дөмейлешпес болгаш чурук бүрүзү бир янзы утканы илередип турарын делгелгеге келген кижилер демдеглеп турарлар.

Н. КОСЕННОВА.

ЮБИЛЕЙЖИ ДЕЛГЕЛГЕ

Тываның чурукчулары бо юбилейлиг чылда чеди делгелгени организастаан, чонга бараан болдурган. Бо хүннерде РСФСР-ниң алдарлыг чурукчузу, Тыва АССР-ниң литературазының болгаш уран чүүлүнүң алдарлыг ажылдакчызы, Тыва АССР-ниң Күрүне шаңналының лауреады Сергей Кончукович Ланзының оон 50 харлаанынга тураскааткан делгелге найысылал Москвада чедиишкинниг эртип турар. Москвачылар, РСФСР-ниң болгаш ССРЭ-ниң Чурукчулар эвилелиниң кежигүннери чурукчунуң талантызын, оон тывынгыр болгаш өске кымга-даа дөмейлешпес сюжеттиг кайгамчык ажылдарын улуг сонуургал-биле көрүп турарын бижип турарлар.

* * *

Алдан-Маадырлар аттыг чурт-шинчилел музейинде Тываның чурукчуларының Октябрьның 60 чыл оюнга тураскааттынган, чаа ажыттынган делгелгезинде оларның сөөлгү ийи-үш чылдарда кылдынган ажылдары кирип турар. Ында ажыл-иштиң мурнакчыларының портреттери, тематиктиг болгаш сюжеттиг чуруктар база бар. Оларның иштинден С. Сарыг-оолдуң «Таңды эдээнде», Ю. Деевтиң «Тыва эки турачы кыстар», В. Ховалыгның «Кыргыкчыларның ажылдааны», И. Салчактың «Төрээн чериңде», Г. Торлуктуң «Тожунуң аңчылары», Г. Суздальцевтиң «Совет эрге-чагырга дээш», В. Деминниң «Найырал», К. Бүлүгүннүң «Тудугжу кыстар» деп ажылдары көрүкчүлерни онза сонуургадыр.

Плакат чурукчулары Ю. Кондратенко биле М. Данилин 60 чылга болгаш чаа Конституцияга хамаарышкан чаа плакаттарны делгелгеде бараалгатканнар.

Оон ангыда чурукчулар хамааты дайынның темазынга ажылдарны база бараалгадып турарлар. Хоочун чурукчу С. Ланзының «Партизаннарже», «Хосталганың ырызы», Г. Торлуктуң «Дайынчыларның даңгыраа», В. Деминниң «С. К. Кочетовтуң портреди», Т. Левертовскаяның «Хлебников биле Бүлчүннуң портреди» деп ажылдары солун.

Делгелгеде уран-шевер мастерлер Р. Аракчааның, Х. Тойбухааның, Х. Хунаның болгаш аныяк мастерлер Алдынкыс Сандюнуң, Александр Ойдуптуң, Владимир Салчактың, Виктор Шошинниң, Бригад Дупчурнуң болгаш өске-даа мастерлерниң ажылдары делгелгеде кирип турар.

Уран чүүл училищезиниң чурулга башкызы В. Хлызовтуң болгаш ол-ла училищениң доозукчузу Сергей Монгуштуң чуруктары база бар.

Б. КЕНЕШ.

ЮБИЛЕЙЛЕРГЕ ТУРАСКААТКАН

Милиция тергииннериниң алдыгы республика слёдундан

Эртенгиниң 11 шак бичии-ле четпес. Тыва АССР-ниң Иштики херектер министерствозунуң ийиги каъдының коридорунда, кабинеттерде кижи-ле хөй. Көк баштыг хоочуннарның хөректеринде — орденнер, медальдар, «Милицияның тергиини» деп хөрек демдектери. Хол туттунуп мендилешкен кижилер, хөглүг чугаа-соот. Милицияның тергииннериниң Улуг Октябрьның 60 чыл оюнга болгаш Совет милициязының удавас болур 60 чылынга тураскааткан 6-гы республика слёдунуң киржикчилериниң чыглып турганы ол.

Хуралдаар зал. Слёттуң киржикчилери олуттарны ээлепкен. Тыва АССР-ниң иштики херектер министри иштики албаның генерал-майору С. С. Чапар слётту ажыткаш, бо чылгы слёттуң онзагай үеде — Октябрьның социалистиг Улуг революциязының тиилээнинден бээр 60 чыл оюн байырлаарының бүдүүзүнде эртип турарын демдеглеп чугаалаан.

Президиумда — милицияның тергииннери — хоочуннар болгаш аныяктар, партия, комсомолдуң удуртур ажылдакчылары.

Индирде Тыва АССР-ниң иштики херектер министриниң оралакчызы, милицияның подполковниги О. Е. Ондар. Ол Улуг Октябрьның болгаш Совет милициязының 60 чыл юбилейин төлептиг уткуур дээш чарышка милиция тергииннериниң киирген үлүүнүң дугайында илеткелди кылды.

— Милиция тергииннериниң слёттарын чылдың-на эрттирери бистиң чаагай чаңчылывыс апарган — деп, ол чугаалады. Оларның үезинде дуржулга солчуушкуннары, хууда ужуражылгалар, ниитиниң корум-чурумун камгалап, кем-херек үүлгедир чоруктарга удур демиселди күштелдирер талазы-биле бистиң ажылывыстың арга-методтарын улам экижидеринге ужур-дузалыг болуп турары чугаажок.

Социалистиг ниитилелдиң улам бурунгаар хөгжүлдезинге хоойлу-дүрүмнүң болгаш корум-чурумнуң улам ыңай быжыглаары, кем-херек үүлгедир чорукту долузу-биле чок кылыр дээш демиселди күштелдирери чугула черни ээлеп турар. Бо бүгү ылангыя амгы үеде — бистиң Төрээн чуртувус Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 60 чылын төлептиг уткуур дээш, СЭКП-ниң XXV съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш бүгү совет кижилер онза улуг политиктиг болгаш күш-ажылчы көдүрлүүшкүн-биле ажылдап турар ойде онза чугула болуп турар.

Социалистиг хоойлу-дүрүмнү болгаш корум-чурумну быжыглаар дээш демисел ёзулуг-ла бүгү чоннуң херээ апарган. Профилактика ажылын калбаа-биле чорудары, ол ажылче хөй-ниитини, чүнүң-даа мурнунда эки турачы улусчу дружиналарының күжүн хаара тудары кем-херек үүлгедир чоруктарга удур демиселдиң кол талазы, коммунистиг кижизидилгениң тудуш кезээ апар чыдар. Бо херекке милиция ажылдакчылары боттарының төлептиг үлүг-хуузун киирип турарлар.

Бо чылын онзагай көдүрлүүшкүн-биле байырлаарывыс Улуг Октябрьның юбилейи биске ийи дакпыр өөрүнчүг, чүге дээрге ол Совет милициязының 60 чыл оюн-биле кавсырлашкан-дыр.

Социалистиг хоойлу-дүрүмнү улам ыңай демократчыдарынче Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың доктаамал сагыш салып турарын, кезээнче хоойлузунда хүлээн алдынган чамдык өскерилгелерниң болгаш немелделерниң гуманистиг ужур-утказының дугайын, иштики херектер органнарының ажылының кол-кол углалыышкыннарының, чаартылгаларының база чамдык бар четпестерниң дугайын илеткелчи тодаргай чугаалааш, милиция шугумунга хөй чылдарда ажылдап келген хоочуннарның болгаш амгы аныяк ажылдакчыларның — милиция тергииннериниң аттарын адап, «Тергиин коллектив», «Мергежилдиң тергиини» деп аттар дээш социалистиг чарыштың тиилекчилерин адаан:

— «Тергиин коллектив» дээш социалистиг чарышка эки көргүзүглерни Таңды райкүүскомунуң иштики херектер килдизиниң истелге салбыры, Кызыл райкүүскомунуң истелге салбыры, ведомстводан дашкаар таңныыл салбыры, эзириктер сергедир чер, Улуг-Хем райкүүскомунуң өрт хайгаарылгазының күрүне инспекциязы чедип алган.

Оперативтиг албан ажылының талазы-биле «Мергежилдиң тергиини» деп хүндүлүг ат дээш чарышка Улуг-Хемде милицияның улуг лейтенантызы К. Ховалыг, Өвүрде милиция лейтенантызы С. Лаа, Тес-Хемде милиция капитаны С. Монгуш болгаш өскелерде эки түңнелдерлиг болганнар.

Бо чылдың бирги чартыында социалистиг чарышка Эрзин райкүүскомунуң иштики херектер килдизиниң начальнигиниң оралакчызы милиция капитаны С. Моргуй, Чөөн-Хемчик райкүүскомунуң иштики херектер килдизиниң истелге салбырының начальниги Б. Доңгак тиилекчи болган. Оларга «Мергежилдиң тергиини» деп атты тывыскан.

Чыылганнарда элээн каш кижи өөрүнүң мурнунга боттарының ажыл-херээниң дугайын чугааладылар.

СЭКП Тыва обкомунуң секретары Д. К. Ооржак, ВЛКСМ Тыва обкомунуң ийиги секретары Г. С-М. Иргит олар слёттуң ажылынга киришкеш чыылганнарга байыр чедирип, чүве чугаалаан.

Түңнелинде ниитиниң корум-чурумун быжыглаар, кем-херек үүлгедир чоруктарга удур демиселди күштелдирер талазы-биле иштики херектер органнарының ажылын улам экижидер, ажылдакчы бүрүзүнүң бедик профессионал дээлдиг, культурлуг, үлегерлиг сагылга-чурумнуг болурун чедип алыр, «Мергежилдиң тергиини», «Тергиин коллектив» деп аттар дээш социалистиг чарышка эки түңнелдерни чедип алыр дээш улуг күштү салып ажылдаар талазы-биле республиканың милиция ажылдакчыларынга кыйгырыгны слёттуң киржикчилери хүлээп алган.

М. ХЕНЧЕ-КАРА.

(«Шынның» тускай корр.).

Агаар

Бөгүн республикага аяс хүн болур. Мурнуу-барыын районнарга биче хар чаар. Хаттың дүргени секундада 7—12 метр чедер. Агаарның температуразы мурнуу-барыын районнарга 0—5 градус чылыг, өскелеринге 2 градус чылыгдан 3 градус чедир соок.

Кызылга база чагбас. Хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы хүндүс 0—2 градус чылыг.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

НОЯБРЬ 3-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Медальдың үшкү талазы» 9.50, 11.35, 13.20, 15.10, 17.00, 18.50, 20.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Хем ынды талыгырда» 9.30, 11.10, 15.00, «Бөрүнүң изи-биле» 12.50, 16.50, 18.40 шактарда.

«ВОСТОК»: «Оцеола» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Ак Бим кара кулак» (2 сериялыг) 15.00, 19.00 шактарда.

Байырлал мурнунда хүннерде магазиннер дараазында чурум-биле ажылдаарын Кызылдың аъш-чем садыы дыңнадып тур:

ноябрь 4-те—22 шакка чедир № 9 магазин; 21 шакка чедир № 13, 15, 19, 30, 3, 34, 32, 40, 20 магазиннер.

ноябрь 5-те—22 шакка чедир № 9 магазин; 21 шакка чедир № 13, 15, 19, 3, 34, 32, 40, 20, 38, 16, 22 магазиннер.

ноябрь 6-да—22 шакка чедир № 9 магазин; 21 шакка чедир № 32, 40, 20 магазиннер ажылдаар.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: индекс 667000

Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, пропаганда килдизиниң 2-31-75, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 2-37-13, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация база совет тургузуг килдистериниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 16332. Чагыг № 257.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—01308.